

קונטרס

הבינוני

פרשת
משפטים - שקלים
תש"פ

שנה ב' חוברת כ"א

שיעורי

הרב שמעון שפיצער שליטיא
הנלמדים בבית המדרש 'בית אהרן'
רח' פחד יצחק 5, ביתר עילית ת"ו

הבינוני

שיעורי הרב שמעון שפיצער שליטיא

A PROJECT OF

שמעו ותחי נפשכם!!

האזינו למאות שיעורים השווים לכל נפש
הנאמרים מדי יום ביומו בכל מקצועות התורה
והחסידות מסודרים להפליא ומלאים כל טוב

קול הבינני

בארה"ב

718-686-8300

ארץ ישראל

072-257-7726

להצטרף לקבלת השיעורים או החבורות

באימייל ולשלוח הערות:

info@lomdoschasidus.com

H0722577726@gmail.com

347.351.2400 / 053.311.0743

שיעורי הרב שמעון שפיצער שליטיא

מפתח הענינים:

מדור אמונה ובטחון – פתיחת רבינו בעל חובת הלבבות לשער הבטחון שיעור ל"ט
נדידה למרחקים לשם עשיית מלאכה

ענה בדרך כוחי קיצר ימי \ צינורות השפע נמשכים ממעלה למטה \ אילו היה הפרוש לומד כתבי האריז"ל \ הצועק ואינו נענה \ אם האדם זקוק לדבר, יש לו \ ירידה לצורך עלייה \ נדידה למרחקים לקיום השליחות \ סימן מן השמים \ הרודף אחר פרנסתו \ בת קול יוצאת ואומרת שדה פלוני לפלוני \ חן המקום על יושביו \ הכל לפי כוח המשיכה \ הצעה כסימן מן השמים \ כי לי כל הארץ \ לא מעבר לים היא \ אוצר הזהב מתחת לתנור \ מה לך להרחיק נדוד \ השתדלות לקיום השליחות ולא להשגת הפרנסה

יום שני פרשת משפטים – כ"ב שבט ה'תש"פ

חיזוק האמונה על-ידי כיבוד אב ואם

לאמור אנכי ה' אלוך \ משל ללומד את מקצוע הרפואה \ השווה הכתוב כאו"א לכבוד המקום \ איקום מקמי שכנה דאתיא \ מורא שמים כמורא בשר ודם \ כיבוד אב ואם כמבחן למצב האמונה \ הכרת הטוב למטיבים עמו \ פריעת בעל חוב \ לפשט עקמומיות שבלב \ לימוד כיבוד אב ממעשה העקידה \ ביטול לרצון ה' על-ידי אמונה בצדיק \ אם כן מה הפסיד הרמאי \ ברכת המזון ללא הכרת הטוב \ תיקון לחסר ככיבוד אב \

יום שלישי פרשת משפטים – כ"ג שבט ה'תש"פ

חיזוק האמונה על-ידי מצות כיבוד אב ואם (חלק ב)

שמץ של עבודה זרה \ מצוה שבין אדם למקום \ כי נר מצוה ותורה אור \ איסתייעא מילתיה ודרש מזמור לאסף \ ויגדל הילד ויגמל \ היפוך הלב על-ידי הסתכלות נכונה \ עיקר מצות כבוד בלב \ ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה \ ואני בער ולא אדע \ ביטול על-ידי התעלמות מן החסרונות \ האויל יליץ חובה \

יום רביעי פרשת משפטים – כ"ד שבט ה'תש"פ

קבלת השפע על-ידי כיבוד אב ואם

למען יאריכון ימיך \ אריכות ימים לאחרת תחיית המתים \ מילוי הימים בעולם הזה \ אבותינו ספרו לנו וגם ראינו בעינינו \ ירידת השפע תלויה בכיבוד בלב \ זאת התורה לא תהא מוחלפת \ חוסר כבוד זלזול הוא \ מבזה את אביו מבלי משים \ יצא הבן לקראת גברא רבא \ כיבוד אב בכל רגע \ קבלת השפע דרך ההורים \ אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' \ חיוב האדם לאהוב את הוריו \ התרחקות לצורך התקרבות

מדור עניני שבת קודש – צפרא דשבתא

על אודות הפיוט ברוך ד' יום יום

להשמיע קול תודה \ טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון \ הנני ממטיר לכם לחם מן השמים \ נער הייתי גם זקנתי \ שלוש מדרגות בעוסקים בתורה \ הכל תלוי במה זורע האדם \ שלוש מדרגות בעוסק בפרשת הבטחון \ לכו לחמו בלחמי \ אל תחשוב שנגזר עליך להיות תינוק \ קח צנצנת אחת ותן שמה מלוא העומר מן \ במידה שאדם מודד מודדים לו \ אשר אתה עתיד לעשות עמי \

שבת שקלים

אם תעירו ואם תעורר את האהבה \ להודיע שהיא חביבה עליה \ הנה דם הברית אשר כרת עמכם \ אור פניך עלינו אדון נשא \

הילולא דצדיקיא

הגאון רבי דוד ב"ר שמואל הלוי סגל בעל הט"ז זצ"ל

כל ימיו קשים ורעים \ תורה שלמד באף היא שעמדה לו \ הציל את חותנו מן הקטרוג \ אחד משישים בנבואה \ חיבה יתירה נודעת לו \ תשואות ח"ן חן לה \ נהג בדרך הבעש"ט \ שוא לכם משכיבי קום \ מעולם לא עלתה לו מחשבה זרה בשעת התפילה \ במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו \

לזכות אליעזר בן פיגא ומשפחתו

ולע"נ הרה"ח ר' אברהם בן ר' עמנואל הכהן ז"ל
נדבת בנו הר"ר ישראל הכהן דואיק הי"ו

ולע"נ הרה"ח ר' בנימין בייניש בן ר' ישראל ז"ל רזנבוים
זקנו של ידידנו הר"ר בנימין בייניש הי"ו ואחיו הר"ר ישראל הי"ו רזנבוים

מדור אמונה ובטחון – פתיחת רבינו בעל חובת הלבבות לשער הבטחון שיעור ל"ט נדידה למרחקים לשם עשיית מלאכה

הָאָתָּד, הַמְטְרִיף, אֲשֶׁר אֵין פְּמוֹהוּ. אָמַר לוֹ
הָאֲמַגּוּשִׁי: פְּעֵלָךְ (המעשה שאתה עושה)
סוֹתֵר אֶת דְּבָרֶיךָ. אָמַר לוֹ הַפְּרוֹשׁ: וְהֵיאָךְ?
אָמַר לוֹ: אֵילוּ הֵיָה מָה שְׁאֲמַרְתָּ אָמַת, הֵיָה
מְטְרִיפָךְ בְּצִינְךָ, כְּמוֹ שֶׁהַטְרִיפָךְ הֵנָּה, וְלֹא
הֵיָיִת טוֹרֵת לְבוֹא אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה פְּזוֹת.
וְנִפְסְקָה טַעֲנַת הַפְּרוֹשׁ וְשָׁב לְאֶרְצוֹ (קיבל את
האמת ממי שאמרה וחזר לארצו ולביתו),
וְקִיבַל הַפְּרִישוֹת מִן הַעֵת הַהִיא וְלֹא יֵצֵא
מֵעִירוֹ אֶתֶר כָּף.

צינורות השפע נמשכים ממעלה
למטה

יסוד נפלא הוא המלמד אותנו, שמי שחושב
שעליו להרחיק נדוד כדי למצוא טרף לביתו,
סימן הוא שלא דרך על מפתן הבטחון, כי
הקב"ה אינו מוגבל במקום ויכול להמציא
טרפו של אדם בעירו כמו במקום אחר.
ואע"פ שלא למדנו עדיין לדעת מהו גדר
ההשתדלות, לימדנו כעת רבינו המחבר,
שלהרחיק נדוד בוודאי אינו בגדר
השתדלות, כי צנורות השפע נמשכים
ממעלה למטה עד לאדם זה הזקוק לאותו
שפע, ובשום אופן אין צריך לרדוף אחריו.

יש ויטען האדם: ראייה יש לי שעלי להרחיק

ענה בדרך כוחי קיצר ימי

עומדים אנו בתועליות שיש לו לבעל
הבטחון בענייני העולם, מלבד כל אותן
תועליות שיש לו בענייני עבודת ה'. התועלת
הראשונה שעליה דובר בשיעור הקודם היה,
שנחסכת ממנו עגמת נפש וחיינו נעשים חיים
של עושר ואושר. ועתה נעבור אל התועלת
השניה.

וזה לשון רבינו המחבר: וימָן מְנוּחַת הַנְּפֵשׁ
מְלֶכֶת בְּדָרְכִים הַרְחוֹקִים, אֲשֶׁר הִיא מְכַלָּה
הַגּוֹפוֹת וּמְמַהֵרַת הַשְּׁלֵמַת יָמֵי הַחַיִּים
(מקצרת את שנות החיים), כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב
(תהלים קב, כד): עֲנָה בְּדָרְךָ פְּתִי קֶצֶר יָמֵי
(ומי שיש לו בטחון אינו צריך ללכת בדרכים
הרחוקים, וממילא אין גופו מתכלה ואין ימיו
מתקצרים). וְנֶאֱמַר עַל אָתָּד מִן הַפְּרוֹשִׁים, כִּי
הֵלֵךְ אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה לְבַקֵּשׁ הַטְרֵף בְּתַחֲלִילַת
פְּרִישוֹתוֹ (כי אילו כבר היה אז בפרישות
גמורה, היה יודע שאין צריך להרחיק נדוד
בשביל הפרנסה), וּפְנַע אָדָם אָתָּד מְעוֹבְרֵי
פּוֹכְבִים בְּעִיר אֲשֶׁר הֵלֵךְ אֵלֶיהָ, אָמַר לוֹ
הַפְּרוֹשׁ: כְּמָה אָתָם בְּתַחֲלִילֵת הַעֲוָרוֹן וּמֵיעוּט
הַהֲבָנָה בְּעוֹבְדֵיכֶם לְכוֹכְבִים. אָמַר לוֹ
הָאֲמַגּוּשִׁי (הגוי): וּמָה אָתָה עוֹבֵד? אָמַר לוֹ
הַפְּרוֹשׁ: אֲנִי עוֹבֵד הַבּוֹרָא, הַיְכוֹל, הַמְּכַלְפֵּל

ואכן יסוד זה נמצא כמה פעמים בספרי תלמידי הבעש"ט, וזה לשון הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה זיע"א בעל "תולדות יעקב יוסף" בספה"ק "כתונת פסים" (בהעלותך) בשם רבו הבעש"ט הקדוש: ענין נסיעת האדם ממקום זה למקום אחר עבור פרנסתו וכיוצא, הוא מפני שיש שם ניצוצות שלו, וצריך להוציאם משם ולבררם.

כידוע, יהודים יראים ושלמים מאנ"ש נמצאים היום לפרנסתם במקומות הנידחים ביותר, ממזרח וממערב מצפון ומים. ולדברי הבעש"ט הקדוש, עשה כן ה' בכוונה תחילה כדי שיאמרו שם דברים שבקדושה, ויעלו בכך את הניצוצות הפזורים שם ויקרבו את העולם אל התיקון השלם.

הצועק ואינו נענה

ואולם השאלה העולה כמו מאלה היא: מה עם דברי רבינו בעל "חובת הלבבות", והלא כתב את כל דבריו ברוח הקודש, והגם שלא ראה את כתבי האריז"ל מפני שהיה בתקופת הראשונים, בוודאי דבריו כנים ואמתיים לאמתה של תורה, וכיצד יעלו בקנה אחד עם דברי האריז"ל והבעש"ט הקדוש אשר אף דבריהם אמת וצדק?

אכן נתחיל ללבן את הסוגיא ובע"ה נבוא אל פתרון הדברים. הנה במסכת בבא מציעא

נדוד, שהרי בשבוע שעבר עשיתי כן ונפל בחלקי כהנה וכהנה טבין ותקילין לפרנס את משפחתי, ואילו הייתי נשאר בעירי, לא היה נופל בחלקי מאומה.

התשובה לאותו אדם היא בתרתי: א. אם היית מאמין באמת, היתה פרנסתך מגיעה אליך והייתי חוסך מעצמך את טלטולי הדרכים המכלים את הגוף ומקצרים את הימים. ב. אילו היית נשאר בעירך ומאמין שאין גבול ליכלתו של הקב"ה, היית מקבל פי כמה וכמה, ועכשיו שהתאמצת בריבוי השתדלות, התמעט חלקך וקיבלת רק מה שקיבלת¹.

אילו היה הפרוש לומד כתבי האריז"ל

והנה הרה"ק רבי יעקב מפשעווארסק זיע"א סיפר בשם חותנו הרה"ק רבי משה יצחק זיע"ע, כי בהיותו אצל הגה"ק ה'דברי יחזקאל' משינאווא זיע"א, דיברו על אודות דבריו אלו של בעל "חובת הלבבות", ואמר לו הגה"ק: אילו היה פרוש זה לומד את כתבי האריז"ל² לא היה חוזר לביתו, שהרי היה יודע בוודאי שכיון שהוא נמשך לילך למקום פלוני עבור פרנסתו, אין זה כי אם מפני שיש שם ניצוצות שהוא צריך להעלותם אל הקדושה.

¹ ואמנם יתכן שבימינו, כאשר הדבר נעשה יותר קל להגיע ממקום למקום וכמעט שאין בזה טרחה, כל שהאדם נהנה מהנסיעה למקומות רחוקים לפרנסתו ואינו רואה בזה טרחה, אין בכך שום חסרון. ולדוגמא: אנשים העובדים במטוסים ונוסעים כל יום ממקום למקום, שנהנים מאוד מעבודתם, באשר מטיילים בעולם הגדול, אפשר שאין חסרון במה שמטלטלים ממקום למקום בשביל פרנסתם, והיי זה בגדר מה שאמרו חז"ל שהקב"ה מייפה לכל אחד את אומנותו בפניו מפני שהעולם צריך לכל מיני אומנויות.

² ראה 'פרי עץ חיים' שער קריאת שמע פ"ג.

ידעתי שצדקתי בני, כי כלל גדול הוא שאם האדם זקוק למשהו, יש לו, ואם הוא רואה שאין לו, סימן הוא שאינו זקוק לו.

יסוד גדול הוא ועצום בסוגיית הבטחון: "אם זקוק אתה לדבר, יהיה לך". לכן בתחילה היה ה'חווה' בטוח שבנו אינו רעב, שהרי ידע בעצמו שאין לו פרוטה לפרוטה, והרהר בלבו: אם בני באמת רעב, מדוע אין לי מה ליתן לו? אין זה אלא שאינו רעב. אבל לאחר שראה שבנו בוכה ומתחנן שוב ושוב, אמר לנסות ולהכניס את ידו בחיקו, וכשהכניס ומצא עשירים רובל (או שהיה טמון ולא נמצא קודם לכן, או שנמצא עכשיו בדרך נס), הבין שהצדק עם בנו ואכן רעב הוא.

הוא מה שאמרו חז"ל במסכת בבא מציעא (ע"ה, א): אם אינך מוצא את פרנסתך בעירך, סימן הוא שמן השמים רוצים שתעקור דירתך לעיר אחרת, שהרי כל מה שהאדם זקוק לו, מגיע עד לפתחו. ואכן פעמים הרבה ראינו אנשים שניסו להתפרנס במקומם, ולאחר שראו שאין הדבר עולה בידם, עברו למקום אחר, ושם גילו שהם מתפרנסים בהרחבה.

ירידה לצורך עלייה

כן סיפר הגאון ה'חפץ חיים' זצ"ל: בהיותי אברך צעיר לימים כיהן בראדן רב אחד שבניו נטו אחר ההשכלה. בהיות כן, קמה התנגדות גדולה בעיירה, כאשר בני הקהילה טענו שאינו ראוי שיכהן עוד כרב בעירם. רדפו אותו עד חרמה עד שנאלץ לעזוב את העיירה בכובשת פנים. מאוד חרה לי על דבר זה וצער גדול נצטערתי על צערו של חכם

(ע"ה, ב) איתא: שלשה צועקין ואינן נענין (רש"י פירש בבית דין של מטה, אך ב'שיטה מקובצת' הביא בשם 'שיטה', שהכוונה לבית דין של מעלה), ואלו הן... איכא דאמרי, דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתא (מי שרע לו בעיר זו ואינו הולך לעיר אחרת).

ופירש הגה"ק ה'ישמח משה' זי"ע ב"יין הרקח' (על אגרות הש"ס) וזלה"ק: נראה לי דאין זה לבטוח בהמקום שמשנה, רק זה דביש ליה הוא סימן שמן השמים שולחין אותו למקום אחר, והבן זה, עכ"ל. כלומר, שמי שרואה שרע לו בעיר זו, יש לו להבין מכך שמן השמים רוצים שיעקור דירתו לעיר אחרת, וכיון שאינו עוקר דירתו, מה לו כי יתלונן על שצועק ואינו נענה? הקב"ה הלא דרכו ליתן לאדם את פרנסתו, וכיון שרואה האדם שפרנסתו ניטלה ממנו וכבר פשפש במעשיו וראה שלא חטא כעת באופן שיוכל לתלות סיבת הדבר בכך, יבין מעצמו שעליו לעבור לעיר אחרת.

אם האדם זקוק לדבר, יש לו

הנה בספר 'חמדה גנוזה' להגה"ק מז'מיגראד זי"ע"א הביא בשם זקנו הגה"ק ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע"א, שסיפר על רבו ה'חווה' מלובלין זי"ע"א, שפעם בכה בפניו בנו והתחנן שיתן לו מטבע קטנה מפני שרצונו לקנות דבר מה לשבור רעבונו. אמר לו ה'חווה': אינך רעב. בכה בפניו שוב שיתן לו פרוטה אחת כי רעב הוא, ושוב אמר לו אביו ה'חווה' הקדוש: אינך רעב. כשחזר הדבר בשלישית, הכניס ה'חווה' את ידו הקדושה בחיקו והוציא ממנו מטבע של עשירים רובל. אמר ה'חווה' לבנו: עתה

היא מתורת שליחות והרי תנאי בקבלת הפרנסה, כי אם האדם מקיים את שליחותו כפי שהוטל עליו, הוא מקבל את פרנסתו מן השמים, ואם לאו - אינו מקבל את פרנסתו), או מפני ששם תהיה שליחותו מועילה יותר ותטיב עמו יותר, או מפני ששם יעלה את הניצוצות השייכים לו, ועל ידי שיעלה אותם לשרשם בעבודתו יגיע לשלמות נפשו (והרי כלל ידוע הוא, שכל שהאדם מקיים את שליחותו המיועדת עבורו, ואפילו אם הוא עובד כ'בורסקי', הרי מגיע לשלמות הנפש ומרגיש טוב בעצמו).

אף נכדו הגה"ק משינאווא היה נוסע הרבה ממקום למקום, והיה אומר ששורש נשמתו נעוץ בוא"ו של "ויהי בנסוע הארון". והרה"ק רבי שלמה מבאבוב זיע"א היה אומר לעומתו, ששורש נשמתו נעוץ בה"א של "ובנחה יאמר", ועל כן הוא יושב תמיד במקומו ואינו נוסע ממקום למקום.

ומעתה תתיישב הסתירה בין דברי הבעש"ט הקדוש לדברי רבינו בעל חובת הלבבות הפלא ופלא: כל שהאדם עובר למקום אחר מפני שראה שאין פרנסתו מצויה לו במקומו והבין לאחר התייעצותו עם גדולים וחכמים, שמן השמים ייעדו לו תפקיד במקום אחר, אשריו וטוב לו, כי בעברו למקום אחר יקיים את שליחותו המיועדת לו ויעלה את הניצוצות השייכים לו.

סימן מן השמים

סיפר לי יהודי אחד, שהיה דר כמה וכמה שנים במקום מרוחק ממרכזי התורה בימינו כדי לקרב רחוקים, ויהי היום ובניו גדלו וראה שלא טוב להם היות שם ללא בתי

שגורש בכבושת פנים על לא עוול בכפיו.

כעבור חמישים שנה שבתי וראיתי שגם אם בני קהילת ראדין חשבוה לרעה, הקב"ה חשבה לטובה. חכם זה, ביצאו מראדין, נכנס לכהן בלית ברירה בעיירה קטנה שתושביה חסידים. בהיותו בין החסידים, התיידדו בניו עם ילדי החסידים, עד מהרה נשבו בקסמם ופסקו לנטות אחרי הבל ההשכלה. כל בניו גדלו יראים ושלמים לתפארת בית ישראל, נשאו נשים ממשפחות מיוחסות ולאחר זמן נתקבלו כולם כרבנים בעיירות שונות.

לפעמים רואים אחד ששימש כמלמד דרדקי בכיתה מסוימת שנים הרבה בהן ישב לבטח על משרתו, ויהי היום וההנהלה שינתה את המערכת ונמצא שנותר בלי תפקיד ומשרה ובעקבות כן בלי לחם ומחיה. רוצה הוא להתלונן על ההנהלה ועל כל מי שיד ורגל לו באותו מוסד, אך לא, תחת כן הוא בוחר להתחזק באמונה ולבטוח בה' שלא ישאיר אותו לבדו לשוט על המים. והנה לפתע הוא מקבל פנייה מהנהלת אחת הישיבות לצעירים, המבקשת ממנו לבוא לשרת אצלה כמגיד שיעור, ואז הוא מגלה שמן השמים לא יצאו ח"ו להרע לו, אלא אדרבא, בקשו לדחוף אותו כלפי מעלה...

נדידה למרחקים לקיום השליחות

ואכן לדברי ה'ישמח משה' זיע"א בביאור דברי הגמרא במסכת בבא מציעא, אין זה דווקא מפני שמבקשים מן השמים להעלותו לגדולה, אלא גם ובעיקר, מפני שמן השמים רוצים להוליכו אל שליחותו כפי שהוא צריך לקיימה משורש נשמתו (וכפי שכבר נתבאר בארוכה בשיעורים י"ח וי"ט, שההשתדלות

לקיים את שליחותו, והיה מוכן לשם כך ליותר על כל רצונותיו...

וכמו כן מי שמבין שייעודו לשהות על אדמת פולין תקופות ארוכות ולשחוט שם בהמות כדי להאכיל לבני ישראל מברשן, או לשהות במקומות נידחים כמשגיח כשרות, כל שהוא בודק את עצמו מעת לעת לראות אם אכן רצון בוראו שישהה שם, וכל שהוא רואה שהוא זוכה לסייעתא דשמיא מיוחדת ואינו נכשל שם בדברים האסורים ח"ו, אלא אדרבא, עולה ומתעלה מיום ליום, הרי הוא יכול לדעת בבטחה שהוא עושה את המוטל עליו כדברי הבעש"ט הקדוש וכדברי ה'שמח משה' זיע"א.

הרודף אחר פרנסתו

לעומת כל זאת, יש לך אדם שלא איכפת לו מכלום חוץ מכסף. כל מה שיש לו בראשו הוא כסף. וכיון שהוא שומע שבמקום פלוני אפשר להרוויח כסף, הוא קם ונוסע מבלי להמתין לסימן מן השמים ומבלי לשאת תפילה לשמים שיכוונו את צעדיו בדרך הנכונה, הנה אדם זה אין כוונתו למלאות את תפקידו בעולם, אלא כוונתו להשיג את פרנסתו בכח. לאחר שראה שבמקומו לא קיבל את פרנסתו, החליט לעשות מעשה ולרדוף את העשירים עד קצה העולם כדי להכריח אותם להעניק לו את המעשר מן המעשר מכספיהם.

אדם זה בוודאי לא יצליח ויחיה תמיד במפח נפש, כי אין הכרח כלל שהפרנסה תבוא לאדם רק ממקום מסוים. הפרנסה תבוא לאדם אך ורק מלמעלה, וכשיתרוצץ למזרח ולמערב, לא יתקרב כלפי מעלה אלא

תלמוד ראויים, עזב את הכל והעתיק את מגוריו למקום תורה. כעבור תקופת ימים, ראה בחזיון הלילה איך שחמיו הגאון והצדיק אשר שימש בזמנו כרב באותו מקום נידח וכבר לא היה בין החיים, מתהלך נסער ושואל בינו לבין עצמו: "מה יהיה על מקום פלוני (כאן נקב בשם אותו מקום נידח המדובר)? מי ידאג לתושבי המקום שייגדלו כיהודים?" ואז הוא ניגש אליו בחלומו ומראה באצבעו: "הנה יהודי זה ילך לשם ויהיה לאב ולפטרון ליהודים האבודים." וייקץ היהודי והנה חלום.

בתחילה הסתפק אם באמת ביקשו להורות לו מן השמים לשוב לאותו מקום כפי שנאמר (בהעלותך יב, ו) "בחלום אדבר בו", או שסתם חלום הוא אשר עליו נאמר (זכריה י, ב) "וחלומות השוא ידברו". אולם, מה גדלה פליאתו כאשר באותו יום הגיעה אליו משלחת חשובה מאותו מקום נידח, וביקשה ממנו לשוב ככתחילה להיות להם לאב ולפטרון. הוסיפו לאמור לו, שאם חושש הוא לחינוך בניו, יעזרו לו בכך ויקימו תלמוד תורה חדש שיתנהל בדרך התורה והמסורה ובניו יוכלו להתחנך בו.

או אז הבין היהודי שלא חלום הוא זה, אלא שביקשו להורות לו מן השמים לחזור לאותו מקום כי זה הוא שליחותו המיועדת לו. חזר עם משפחתו לאותו מקום נדח, ומיני אז, במשך שלושים שנה, הוא יושב שם ופועל גדולות ונצורות למען אחיו מישראל.

הנה אדם זה לכולי עלמא טוב עשה במה שהרחיק נדוד, כי לא עשה כן בגלל שביקש לרדוף אחר פרנסתו, אלא מפני שביקש

ל"בריגל". בני העיר בבריגל חיבבוהו מאוד, שמעו לקולו והעמידו לו את כל צרכיו. ומה גדול היה הפלא כאשר הצדיק אמר פעם אחר פעם שהוא מתגעגע לקהילת ווישניצא. שאלו אותו ראשי הקהילה: למה הרבי מתגעגע? לרדיפות?! לשחוק שעשו ממנו?! מה יש לו לרבי להתגעגע לקהילת ווישניצא? הרי לא נתנו לו לא מעות ולא כבוד כי אם חירופים וגידופים.

פתח הצדיק ואמר: במסכת גיטין (צ, א) נחלקו התנאים מתי מותר לגרש את האשה. "בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערווה... ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו... ר' עקיבא אומר אפי' מצא אחרת נאה הימנה..." ולכאורה צריך להבין, הא ניחא אם מצא בה דבר הרבה או הקדיחה תבשילו... אבל בגלל שמצא אחרת נאה הימנו יהא מותר לו לגרשה?! היתכן שעל ידי שנותן עינו בנשים יתירו לו לגרש את אשתו?! והלא על-ידי כן יהיו בנות ישראל ח"ו כהפקר, שהרי למחר ימצא אחרת נאה מן השניה ואין לדבר סוף!

אך הביאור הוא כזה: חז"ל אמרו (סוטה מז, א): "שלשה חינות הן: חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על מקחו". ונמצא מעתה שאם נדווג האדם בזיווג המיועד לו, בהכרח תמצא האשה חן בעיניו, ואם אינה מוצאת חן בעיניו, סימן הוא שאינה מיועדת לו, מותר לו לגרשה ולמצוא זיווג אחר.

וכן הדבר לגבי מקום מגורי האיש. אם אין המקום מוצא חן בעיני האיש, סימן הוא

יתרחק. כשהאדם נוסע ומטלטל את עצמו בדרכים מתוך מחשבה כי הנה הוא הולך לחזור בכיסים מלאים, הרי אז יכלה טלטול הדרכים את גופו ויקצר את ימיו ותעגם נפשו...

אמור מעתה: החילוק בין שני אלה הוא כרחוק מזרח ממערב. האחד הולך למקום נידח מפני שהוא בטל לרצון ה', ומפני שהבין שרצון ה' שירחיק לשם כדי לקיים את ייעודו בעולם. והשני הולך לאותו מקום מפני שהוא רחוק מה' וחושב שפרנסתו תלויה בסיבה מסיבות העולם ורסיבה זו קיימת רק במקום פלוני.

בת קול יוצאת ואומרת שדה פלוני לפלוני

והנה לענין סימן מן השמים, צריך לדעת שכאשר יש לו לאדם משיכה למלאכה מסוימת, הרי זה הסימן הגדול ביותר שזו היא שליחותו, כי משיכה זו יסודה במה שחלקי נפשו נמצאים באותה מלאכה, וכמו שאמרו (ריש סוטה): "ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת, בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני", ואם יעסוק במלאכה זו שהוא נמשך אליה, ממילא יתחברו חלקי נפשו עמו וכתבוא נפשו אל שלימותה.

חן המקום על יושביו

וכמו שמסופר כן על הרה"ק ה'אריה דבי עילאי זיע"א: תחילת מושבו של צדיק זה היה בווישניצא, אך לאחר שקהילה זו, שהיתה לקויה בביוזי גדוליה ורבניה, שמו אותו ללעג וקלס, עקר את דירתו ממנה והיגר

שמציעים להם בית אחד, האחד נמשך לבית זה והאחד אינו נמשך אליו, והסיבה לזה, כי בית זה שייך לזה ואינו שייך לזה. וכמו כן הוא ממש לענין מלאכת האדם הרמוזה ב"שדה פלוני לפלוני", שהרי הקב"ה ייפה לאדם את מלאכתו וכל שהאדם עוסק במלאכה המיועדת לו, מוכרח הדבר שתהיה לו משיכה אליה.

הצעה כסימן מן השמים

אמור מעתה: כאשר האדם רוצה להרחיק נדוד לעבודת מלאכה, עליו לפנות בראשונה אל מלאכה זו שהציעו לו מבלי שיעשה דבר בעבורה, כי הצעה כזו סימן הוא לו שהמלאכה מיועדת עבורו (כדומה להצעה של שידוך, שהרי חז"ל השווו זה לזה - בת פלוני לפלוני ושדה פלוני לפלוני). ואם יראה שבשום אופן אין מלאכה זו מתאימה לו, ינסה למצוא מלאכה אחרת. ואם יראה שההצעה חוזרת אליו שוב ושוב, ישקול אותה שוב בכמה אנפין, כי כאמור, כל הצעה הבאה לאדם יש לה איזו שייכות אליו ויש לו מקום לדון בה.

ומעתה כאשר ירצה האדם לבחון את עצמו אם מה שהרחיק למלאכתו היתה מחמת התבטלותו לרצון ה' או שמא ח"ו מחמת ריחוקו ממנו, יבדוק תחילה אם היא הגיעה אליו כהצעה, או שרדף אחריה, כי אם באה אליו כהצעה, הרי שתפס בה מתוך הבנה שהיא מיועדת עבורו מן השמים, אבל אם רדף אחריה, יתכן מאוד שתפס בה מתוך מחשבה שכל פרנסתו תלויה במלאכה זו, והרי זה מפני שהוא רחוק מהקב"ה.

ואף אם יראה שבאה אליו כהצעה, יבדוק

שאינן מקום זה מיועד לו, כי אילו היה מיועד לו היה מוצא חן בעיניו, שהרי טבע הוא שהטביע הקב"ה בכריאתו שיהיה חן המקום על יושביו. וכן אנו רואים בחוש, שישנם אנשים הגרים במקומות נידחים שאין בהם אפילו הצרכים הפשוטים של החיים, והם שמחים ומאושרים ואינם רוצים לעקור את דירותיהם, ומאידך ישנם אנשים הגרים במקומות מעולים עידית שבעידית ואין המקום מוצא חן בעיניהם. והיינו ללא ספק מפני שחן המקום הוא דבר רוחני שאינו קשור לתנאים החיצוניים, אלא לנשמת האדם ששלמותה יכולה לצאת אל הפועל דווקא במקום זה או דווקא במקום אחר.

סיים הצדיק את דבריו: הרב והתלמיד הם דוגמת האיש והאשה, שהרי הרב הוא המשפיע והתלמיד המקבל, ואין הרב יכול לבוא לשלמותו אלא אם כן ישפיע על התלמידים המיועדים עבורו כפי שאין האיש יכול לבוא לשלמותו עד שישפיע על זיווגו האמתי. ומה אעשה שלמרות כל הקשיים שהיו לי בווישניצא, חן התלמידים שם עלי ואני מרגיש שרק שם, ודווקא על-ידי הניסיונות שהיו לי שם, אוכל לבוא אל שלמותי.

הכל לפי בוח המשיכה

הראית לדעת מדברי ה"אריה דבי עלילאי", שהשליחות המיועדת לאדם אינה בהכרח אותה מלאכה שנוחה לו בגלל סיבות חיצוניות כגון קורבת המקום וקלות המלאכה, אלא אותה מלאכה שהוא נמשך אליה מחמת עצמותה.

הנה יכולים אנו לראות שני בני אדם

הוא לחפש מהי שליחותו כדי למלאה בשלמות. וכל כמה שיבין האדם שאין ההשתדלות מביאה את הפרנסה, אלא כל מטרתה לקיים רצון ה' "לעבדה ולשמרה", כך יבין שאין לה מה לחפש במקום אחר מלבד קיום שליחותו, שהרי הפרנסה יכולה שתבוא לו בעירו ומה לו ללכת לחפש אחריה, ורק השליחות יתכן שהיא במקום אחר.

בי לי כל הארץ

ואמנם כאן יש להוסיף מה שכתב ה'אור החיים' הקדוש בפרשת יתרו על הפסוק (יש, ה) וַעֲתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֵגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, שגם אם הוצרך האדם להרחיק נדוד כדי להעלות ניצוצות, אין זה אלא מפני שהיה במדרגה נחותה, כי אילו היה במדרגה גדולה היה יכול להעלות את הניצוצות במקומו.

וזה לשון ה'אור החיים' הקדוש: ואומרו פי לי כל הארץ כאן רמז שיש לו סגולה מפורת בכל הארץ, וזה טעם פיזור ישראל בד' רוחות העולם לחזר אחר הסגולה שהיא אבידתם. והנה זולת עוונם של ישראל היו יכולים השגת הדבר בלא פיזור בעולם, אלא בכח עוצם תורתם היו מולכים בכל העולם ושואבים כל בחינות הקדושות מכל מקום שהם, ובאמצעות החטא תש כוחם וצריכין לרדת שמה לברר הטוב ההוא.

ואפשר שרבינו בעל חובת הלבבות סבר לפי מדרגתו שגם כלפי זה יש לו ל'פרוש' להשאר בעירו ויעלה את הניצוצות משם, אך למעשה אין אנו במדרגה גדולה כזו, ועל כן

עוד אם הוא נמשך אליה או לא. והיינו שיבדוק האם מלאכה זו מהנית אותו, הן מפני שהוא מוציא בה את כוחותיו הפנימיים והן מפני שהוא יכול להתעלות בה ולעבוד את בוראו כיאות, או שמא הוא מרגיש בה כמו בגיהנום והוא מאבד את משפחתו ואת תוארו ואת חינוך הילדים ואין לו שם מנין לתפילותיו, והסיבה היחידה שהוא עוסק בה, היא מפני שמשלמים עבורה טוב והוא זקוק לפרנסה, כי אז עליו לדעת שאין זה שליחותו, שהרי מלאכה זו מעולם לא מצאה חן בעיניו, ואפילו אמגושי יוכל לדעת שאין זה שליחותו ושעליו לחזור לביתו.

אכן כל שהוא נמשך לדבר, כאותן דוגמאות שהבאנו, הוא מרגיש שיש לו חוש לנהל קהילה והנה הציעו לו לנסוע לעיר בקצה העולם ולנהל שם הקהילה, או מי שהוצע לו לשמש כשוחט או כמשגיח כשרות והוא מרגיש שיש לו כשרון לזה והוא נמשך אליו, כל שיבדוק וימצא שיוכל לחיות שם כיהודי ולחנך את בניו בדרך התורה והמסורה וכו', יוכל להבין מזה שזהו שליחותו...

ואמנם יתכן שכעבור כמה שנים יתודע מדוע הגיע למקום פלוני, ויתכן שדווקא כשיעזוב אותו מקום יתודע לכך, וכבר העידו רבים על כך, שבעזבם לפתע נתגלה להם הדבר. אך עכ"פ מי שענינו ולבו פתוחים לרווחה להבין ולהשכיל מה היא שליחותו בעולם על-פי רצון ה' ולהתפלל על כך לשמים, יזכה לקבל בזה בהירות ולהבין היאך להתנהג.

איך שיהיה, אסור לו לאדם שיהיה להוט אחר מציאת הפרנסה במקום אחר, ורק צריך

משם אפשר להשיגה, אלא מפני שטלטול הדרכים וההליכה למקום זו יש בכוחה לזכך את הגוף ולהכין את הנשמה לקלוט את התורה. וכבר אמרו כמה מן המפרשים לפי-זה, שגם מי שנמצא במקום תורה, יש לו לגלות למקום אחר של תורה, כי רק על-ידי-כן יצליח בתורה.⁶

הוי אומר: התורה אינה מוגבלת למקום מסויים, אלא היא נמצאת בפיך ובלבבך, אבל כדי שתמצא את התורה אשר בפיך ובלבבך, עליך לגלות למקום תורה, כי רק על-ידי שתזכך את עצמך ותסיר מעמך את הגשם, תוכל לגלות את התורה שבך.

אוצר הזהב מתחת לתנור

הן ידוע המעשה עם איש אחד מתושבי קראקא ושמו ר' אייזיק, שחלם שיש אוצר של זהב מתחת לגשר בעיר פראג. הלך לפראג לחפור מתחת לגשר. עצר אותו השומר ושאל לדעת מה הוא עושה. כשסיפר לו ר' אייזיק על חלומו, פרץ השומר בצחוק עז ואמר: "הן גם אני חלמתי בלילה שיש יהודי בקראקא בשם ר' אייזיק ומתחת לתנור ביתו יש אוצר של זהב, וכי נראה לך שאלך בגלל זה לחפור מתחת לתנור ביתו?!" הבין

עלינו לחפש תמיד מהי השליחות המוטלת עליו ואם יתברר לנו שהיא מעבר לים, נרחיק לשם, ולא כדי למצוא שם את פרנסתנו, אלא כדי לקיים שם את שליחותנו.³

לא מעבר לים היא

כעת נשלים סוגיא זו בעוד נקודה אחת: הנה לכאורה ישנה סתירה גדולה, מצד אחד אמרו לנו חז"ל (אבות פ"ד מ"ד) "הוי גולה למקום תורה", ומצד שני אמרה לנו התורה (נצבים ל, יב-יד) "לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמים? ויקחה לנו ונשמענו אתה ונעשנה, ולא מעבר לים הוא... פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו".

והנה סתירה זו דומה במהותה לסתירה זו ששאלנו בענין הפרנסה, מצד אחד איתא בכתבי האריז"ל, וכן אמר הבעש"ט הקדוש, שעל האדם להרחיק נדוד כדי להעלות ניצוצות, ומצד שני אמר לנו רבינו בעל "חובת הלבבות" שאין לו לבעל בטחון לצאת מעירו כדי לחפש את פרנסתו.

אכן הרב חיד"א (חסדי אבות)⁴ ועוד ממפרשי המשנה⁵, כתבו להדיא שהטעם שיש לו לאדם לגלות למקום תורה, אינו מפני שהתורה נמצאת בריחוק מקום ושרק

³ ראה ספה"ק 'דגל מחנה אפרים' פרשת בחוקתי ובספה"ק 'צפנת פענח' להרה"ק ה'תולדות' זי"ע כשמביאים ביאור הנ"ל בשם הבעש"ט הק' זי"ע בענין נסיעת האדם ממקום למקום לפרנסתם מוסיפים בשמו הק' לבאר מה שאמרו ז"ל אצל יעקב אבינו 'קיפל הקב"ה את כל ארץ ישראל תחתיו' שלא הצטרך לנסוע ממקום למקום ובירר את כל הניצוצות ממקומו על ידי מדת האמת וכח התורה שבו. ראה עוד בספה"ק 'שפת אמת' שבועות תרנ"ג, פסח תרנ"ט.

⁴ וכן פירש נמי בספרו רוח חיים דרוש י"ח.

⁵ ראה 'לחם שמים' להגאון יעב"ץ צוק"ל.

⁶ ראה 'דרך חיים' למהר"ל מפראג ז"ל על משנה זו, וב'תפארת ישראל' על משנה זו.

שכשחוזרים הביתה ימשיכו לעבוד את ה' באותה התלהבות. וכן הוא כשחוזרים מנסיעה לרשב"י במירון או לקברי צדיקים. אם היו נוסעים רק כדי לחיות בענייני קדושה במשך הנסיעה, אז היו נופלים לאחר כמה ימים לבירא עמיקתא. אבל לא כן הוא, אלא נוסעים כדי לעורר את הנקודה שבלב, ואז לחיות במשך כל הימים הבאים מתוך קדושה והתעלות.

וכאמור, אף הפרנסה כן הוא. הפרנסה באה מן השמים ישר אל האדם המקבלו, ואין מציאות בעולם שיצטרך להרחיק למקום אחר כדי להשיגה. ומה שהוא רואה לפעמים שהוא צריך להרחיק, אין זה אלא מפני שיש לו שליחות מסוימת, וכשיקיים את שליחותו יתעלה מזה ותתגלה אצלו התורה הטמונה בפיו ובלבבו.

השתדלות לקיום השליחות ולא להשגת הפרנסה

סוף דבר לענין מה שישנם השואלים אם מוטל על האדם להרחיק מתורת השתדלות. התשובה היא שאם כוונת האדם לעשות כן כדי להשתדל להשיג את פרנסתו, טעות חמורה היא, כי אין מציאות כזו שיצטרך האדם להרחיק למדינה אחרת כדי להשיג פרנסתו. אבל אם כוונתו לקיים את שליחותו המיועדת לו, כי אז אפשר שיגלה שייפתחו לו צינורות הפרנסה, ולא מפני שהפרנסה נמצאת "שם", אלא מפני שכעת הוא מקיים את שליחותו, וכל עוד לא היה מקיים את

ר' אייזיק שיש דברים בגו, חזר מיד לביתו, חפר מתחת לתנור ומצא את האוצר המיוחל.

שמעתי ממשמשו בקודש של הרה"ק רבי יוחנן מסטאלין זיע"א שפעם סיפר מעשה זה למורו ורבו⁷⁷. התפעל הרה"ק מהמוסר השכל הטמון בו וביקש ממנו שיספרו שוב ושוב.

הוי גולה למקום תורה. כאשר תגלה למקום תורה, תגלה שהאוצר היה טמון אצלך בלב. כשנסעת למקום פלוני, לא נסעת מפני שהאוצר היה טמון שם, אבל מכל מקום היית מוכרח לנסוע לשם, ואלמלא נסעת לשם לא היית מגלה את האוצר הטמון בך.

מה לך להרחיק נדוד

וכמו כן הוא גם לענין הפרנסה, כי מי שנדד למרחקים להשיג את פרנסתו וראה שלא עלה בידו מאומה, דווקא הוא ידע יותר מכולם שהפרנסה נמצאת במקומו. אלו שלא נדדו למרחקים עדיין מעלים בדמיונם שאם יכתתו רגליהם כפלוני אלמוני, יזכו לחיי אושר ועושר, אבל זה שטעם דבר זה וראה שלא היה לו לא תורה ולא תפילה, לא משפחה ולא שלום ושלווה, בחזרתו יבין היטב שאין לו מה לחפש במרחקים אלא יפנה לאביו שבשמים ויקבל את מה שצריך בתנאי שיקיים את שליחותו.

וכן היו אומרים הצדיקים גם לענין הנסיעה לצדיקים, שאין מטרת הנסיעה לצדיקים לעבוד את ה' רק שם כשנמצאים שם בהיכל ה', אלא המטרה היא לעורר את הלב כדי

⁷⁷ בשם הרה"ק מאלכסנדר זי"ע שסיפר בשבת הראשונה לנשיאותו בענין נסיעה לצדיק ולימוד דרכי העבודה ממנו.

ויקיימנה, ממילא ייפתחו לו הצינורות. ועוד יש לזכור את הדברים היוצאים מדברי ה'אור החיים' הקדוש, שככל שיעלה האדם במדרגת הבטחון, כך ייחסך ממנו הטורח גם מצד קיום השליחות....

שליחותו, לא היו צינורות הפרנסה פתוחים בשבילו.

ואמנם היות שהקב"ה נותן לחם לכל בשר, לכן ישלח סימנים לאדם ויסייע לו בכל עת להגיע אל שליחותו, וכשיגיע אל שליחותו

יום שני פרשת משפטים – כ"ב שבט ה'תש"פ

היזוק האמונה על-ידי כיבוד אב ואם

לרפואת האדם, אבל דברים נחוצים הם הקשורים למלאכת הרפואה בעקיפין, וכגון איך מקבלים כל אדם בסבר פנים ואיך מודיעים בשורות קשות לחולה, וכנהנה הרבה נושאים. והנה בוודאי כשילמד שיעורים אלו, יזכיר לעצמו בכל עת, שלא בא לכאן ללמוד שיעורים בענייני בין אדם לחבירו, אך בא ללמוד את מקצוע הרפואה, אלא שכדי להשתלם במקצוע הרפואה ולהיות שליח נאמן לרפאות חולים, מוכרח הוא ללמוד גם את אלה...

כאשר האיש היהודי מקיים את מצוות התורה, הנה ישנן מצוות שבאופן פשוט מזכירות לו שיש בורא לעולם ושהוא משגיח על הכל וזן ומפרנס את הכל, וכגון מצות תפילין ומצות ברכת המזון. ואפילו מצות פרה אדומה, שהיא חוק בלי סברא, מזכירה לו שיש בורא לעולם, שהרי הוא מקיים אותה בגלל שנצטווה עליה מבורא העולם. וכן המצוות שבין אדם לחבירו, כגון לא תחמוד, לא תגנוב, וכן לא תקום ולא תטור, וכמו שכתב ה'חנינוך' (מצוה רמ"א), שאלה מזכירים לאדם שלא פלוני עשה לך כן אלא האלוקים אמר לו קלל.

אך מאידך גיסא ישנן מצוות הרבה שבאופן פשוט אין נראה כל-כך שאין מחזקות את האמונה בלבן (מלבד הענין הסגולי שבוודאי קיים בכל המצוות כולן), ויותר צריך

לאמור אנכי ה' אלוך

הנה כל ימי חייו עובד האדם כדי להגיע להכרה יותר עמוקה במצות 'אנכי ה' אלוך', וזהו תכלית קיום כל המצוות, והיינו שידע שיש בורא לעולם המנהל את הכל ומשגיח על הכל, ויהיה דבוק בידיעה זו. וכך פירש הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זיע"א (נועם אלימלך יתרו) את הפסוק (יתרו כ, א-ב): "וידבר א-להים את כל הדברים האלה לאמר" – הקב"ה דיבר את כל דברי התורה, בשביל מטרה אחת – "לאמר אנכי ה' אלוך", כדי שתחדור האמונה בלב, כי כל מצוות התורה נועדו כדי להביא את האדם לידי דביקות ושירגיש כי הוא העושה ומעשה הכל, הוא ואין בלתו.

ונמצא לפי זה שכל אימת שהקב"ה מזמן לידינו איזו מצוה, כגון מצות השבת אבידה, מלבד מה שמוטל עלינו ללמוד אז את טעמי מצוה זו, כדי שנקיים את המצוה מתוך התעוררות הלב, עוד זאת מוטל עלינו לבחון איך תחזק מצוה זו את האמונה בלבנו, שהרי זוהי תכלית כל המצוות, והתבוננות זו יועיל מאוד להשגת תכלית המצוה.

משל ללומד את מקצוע הרפואה

משל למה הדבר דומה הדבר למי שלומד את מקצוע הרפואה, שבוודאי ילמד שיעורים רבים שאינם קשורים באופן ישיר

מבואר ממה שנקט הירושלמי בלשונו: "שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו", שיותר כדאי לו להקב"ה שהאדם יכבד את אביו ואת אמו משיכבד אותו, וכל זה מפני שכיבוד אב ואם יועיל לו יותר להגיע למצות אנכי ה' אלוקיך. ובלשון אחר: הקב"ה ידע שמי שלא יקיים מצות לקט שכח ופאה מפני שאין לו שדה, לא יגרע לו מחמת כן מקיום מצות אנכי ה' אלוקיך, אבל מי שלא יקיים מצות כיבוד אב ואם מפני שאין לו הון, יגרע לו מקיום מצות אנכי ה' אלוקיך, לכן חייב אותו לקיים מצות כיבוד אב ואם גם במידה ואין לו פרוטה לפרוטה והוא נאלץ לחזור על הפתחים.

איקום מקמי שכינה דאתיא

עוד איתא במסכת קידושין (לא, ב): רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה, אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא. הנה למדנו מזה שהמכבד את אביו ואמו, הרי הוא כמכבד את השכינה הקדושה.

וכן איתא ב'זוהר' הקדוש (ח"ב צג, א): כְּגִוּוֹנָא דְּבֵר נֶשׁ אֱלֹקֵי לְקַב"ה, הֵכִי אֲצַטְרִיף לְאַבָּא וְלְאִמָּא, כְּגִינֵי דְשׁוֹתְפוּתָא חֲדָא אֵית לֹון בְּקַב"ה עָלֶיהָ. וּכְמָה דְאֲצַטְרִיף לְמִדְחַל לְקַב"ה, הֵכִי אֲצַטְרִיף לְמִדְחַל לְאַבְוֵהָ וְלְאִמְיָה, וְלְאֱלֹקֵי לֹון כְּחֲדָא, בְּכָל זֵינֵי יְקָר. ופירושו: כמו שאדם מכבד את הקב"ה, כן צריך לכבד את אביו ואמו, משום ששותפות אחד יש להם עם הקב"ה עליו. כי שלשה שותפין יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו, שאביו ואמו נותנים לו הגוף והקב"ה הנשמה. וכמו שצריכים לירא מהקב"ה, כן צריכים לירא מאביו ואמו, ולכבד אותם יחד (משמע בהשוואה זה לזה) בכל מיני כבוד.

להתבונן בהן כיצד הן גורמות לאדם לקיים יותר בהידור מצות אנכי ה' אלוקיך.

השווה הכתוב כאו"א לכבוד המקום

ננקוט בידינו מצות כיבוד אב ואם, החמישית מעשרת הדברות, ונצא להתבונן היאך יוכל לב האדם להתחזק באמונה על-ידי קיום מצוה זו. והנה במסכת קידושין (ל, ב) איתא: תנו רבנן נאמר (יתרו כ, יב) כבד את אביך ואת אמך, ונאמר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהונך, השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר (קדושים יט, ג) איש אמו ואביו תיראו, ונאמר (ואתחנן ו, יג) את ה' אלוקיך תירא ואותו תעבוד, השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום. נאמר (משפטים כא, יז) מקלל אביו ואמו מות יומת, ונאמר (אמור כד, טו) איש איש כי יקלל אלוקיו ונשא חטאו, השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום.

ויותר מזה איתא ב'ירושלמי' ריש מסכת פאה: תני רשב"י אומר, גדול היא כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר (יתרו כ, יב) כבד את אביך ואת אמך, ונאמר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהונך, ממה את מכבדו ממה שיחנך. מפריש לקט שכחה פיאה, מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית, ומאכיל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים, אם יש לך אתה חייב בכלן, ואם אין לך, אין אתה חייב באחת מהן, אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

מורא שמים כמורא בשר ודם

ונראה לבאר מדוע נחוץ כל-כך לאדם לקיים מצות כיבוד אב ואם עד שישתווה חיובו למצות כבוד את ה' ועדיף מינה, על-פי מה דאיתא במסכת ברכות (כה, ב): שקודם פטירתו של רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? - אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

ועומק הביאור בתשובת רבי יוחנן בו זכאי, כי הנה האדם הגם שנדמה לו שהוא עובד את בוראו בכל לב, יתכן מאוד שהוא מרמה את עצמו. ולמשל, כאשר יודמן לפניו דבר מה שאינו ראוי כל-כך לעשותו, אך אפשר למצוא לו היתר, יש ויקל לעצמו ויעשה אותו מעשה, אך אם יגלה בפתע פתאום שידידו הטוב עמד מן הצד וצפה במעשה אשר עשה, חיל ורעדה יאחז אותו, אזל סומקא ואתי חיורא, וייחרט מעמד זה בזכרונו לרע במשך תקופה ארוכה מאוד.

ולמדנו רבי יוחנן בן זכאי, שכל זה נובע ממה שאין האמונה אצל האדם כדבר מוחשי, ואלמלי היתה אצלו האמונה כדבר מוחשי עוד יותר ממציאותו של בשר ודם, והיה מרגיש ממש שהקב"ה צופה בו בכל רגע ורגע ושכל העולמות תלויים במעשיו ובמחשבותיו לטב ולמוטב, היה ירא מעשות דבר שאינו ראוי גם כשחבירו לא היה צופה בו.

אמור מעתה: רבי יוחנן בן זכאי בירך את תלמידיו שיגיעו אל מצות אנכי ה' אלוקיך

על-ידי שיאמינו בהווייתו יתברך וירגישו אותו במוחש, וזהו מה שאמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, דהיינו שתראו מהקב"ה מתוך הרגשה חושית שהוא עומד וצופה עליכם.

כיבוד אב ואם כמבחן למצב האמונה

ומעתה נבין מהותה של מצות כיבוד אב ואם ומדוע קיומה נחוץ כל-כך לאיש הישראלי, כי הקב"ה ברצונו לסייע לאיש הישראלי להגיע אל מצות אנכי ה' אלוקיך, אמר לו: אתן לך אב ואם הנגלים לעיניך, ואצוה אותך שתכבד אותם כפי שאתה מצווה לכבד אותי, וזאת מפני שאף הם יש להם חלק בהבאתך לעולם (כלשון הזהרה הקדוש שהובא לעיל), ומכיבוד אביך ואמך תוכל לבחון את מצב אמונתך בי. אם תראה שאתה מוכן ומזומן למסור את נפשך ולוותר על רצונותיך ונחוצותיך כדי לכבד אותם כראוי להם, תבין מזה שאף העבודת ה' שלך, עבודה אמיתית היא, כי אם אתה מכבד את אביך ואת אמך בעבור שהביאו אותך לעולם, בוודאי אתה מכבד גם אותי בעבור כך. אבל אם תראה שאתה מזלזל ח"ו בכבודם, תבין מזה, שאף אמונתך בי קלושה, ומה שנדמה לך שאתה איתן באמונתך, הרי זה רמאות.

הכרת הטוב למטיבים עמו

והרי דברים אלו מפורשים בספר ה'חינוך' במצות כיבוד אב ואם (מצוה לג), וזה לשונו: משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו

אכן על-פי-רוב האדם רחוק מאוד מהכרה זו, כי אין לך אדם כמעט שחי בהכרה תמידית שהוא מחויב לבוראו בגלל הטובות הרבות שהוא עושה עמו. אדרבא, רוב בני אדם חיים במחשבה שבוראם מחויב להם, שהרי הם עושים לו טובה בקיימם את מצוותיו זעיר פה זעיר שם.

ועל כן נתן הקב"ה אב ואם לכל אחד, כי באמת לא נבצר מהקב"ה להוציא אנשים מן האדמה דוגמת הכינים, ואז לא היו זקוקים לאב ואם. אך בכוונה תחילה קבע בטבע שייוולדו האנשים מאב ואם, וזאת כדי להטיל עליהם החיוב לכבד את אביהם ואת אמותיהם, כי אז יתבוננו בטעם חיוב זה, ויגיעו להכרה שעליהם להכיר להם טובה מצד הדין, ומתוך הכרה זו יבואו להכרה שהם מחוייבים להכיר טובה גם לבוראם.

לפשט עקמומיות שבלב

וכפי האמור, הכרה זו שהם מחוייבים להכיר טובה לבוראם, לא רק יעורר אותם למלא את חובותיהם כלפיו, אלא אף יפקח את עיניהם לראות את העולם בהסתכלות נכונה, ויהפך את לבכם לחשוב מחשבות ישרות. ובל נכזב, הלא רוב בני האדם חושבים במרבית הזמן מחשבות עקומות ועקלקלות, ומי שרוצה להתחיל לחשוב מחשבות ישרות ונכונות, עליו להתייגע הרבה מאוד להפך את לבו.

יש לך בן אדם שהקב"ה מטיב עמו בלי סוף ונותן לו מתנות שכל אחת מהן שווה כל הון דעלמא, ויהי היום ותוך כדי שהקב"ה הטיב עמו, סובב הלה את ראשו אחורנית, ומחמת כן לא הגיעו אליו המתנות כפי שהיה רגיל להיות עד כה, תיכף ומיד ירים את קולו ויזעק זעקה

בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא.

ועיקר הדבר שאנו למדים מדברי ה'חינוך' הוא, שהאדם מחויב לכבד את אביו ואמו מצד הדין, כי הם אלו שהביאוהו לעולם ויגעו בו ללא שיעור בקטנותו, אלא שקשה לו לאדם להכיר בזה, בייחוד כאשר גדל ונעשה לאיש ויש לו דעה משל בעצמו. אבל אם ישכיל האדם בכוח מצות התורה להכיר בחיובו לכבד את אביו ואמו, או אז ייפתח לו פתח להכיר גם בחיובו להכיר טובה לבוראו שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון ולכבדו כיאות.

פריעת בעל חוב

ונבאר יותר: הנה רבינו בחיי בעל "חובת הלבבות" כתב בשער עבודת האלוקים שיסוד תרי"ג מצוות התורה הוא להתבטל לגמרי לבורא יתברך מתוך הבנה שהוא המסבב את כל הטובות שבעולם, ולבוא מזה להכיר לו טובה בעבור כך מעומקא דלבא. וכשיחיה האדם באופן כזה, יתבייש להחזיק טובה לעצמו, אלא יריגיש בכל עת מחויב לבוראו.

על-פי משה, הגם שהענן הראה להיפך, והיה זה נסיון עבורם לראות אם יאמינו במשה גם כשנראה שעושה על דעת עצמו ולא על דעת המקום. ושאל השואל שלכאורה נראה יש בזה מן הקושי, כי היאך יתכן בעולם שנצטרך לשמוע בדבר הצדיק כנגד דבריו הקב"ה.

אמנם התשובה לכך פשוטה, כי אדרבא, הממלא אחר דברי הצדיק, פירושו של דבר שהוא מבטל את עצמו כאומר: "איני יודע מה רצון ה', אך מאמין אני שהצדיק יודע, והיות שרצוני לקיים רצון ה', אני עושה ככל אשר יורני הצדיק". כשאדם זה רואה 'ענן' המראה ללכת לצד אחד, ושומע מן הצדיק שאומר ללכת לצד אחר, הוא אומר כך: אני אמנם מבין שהקב"ה מבקש לפנות לצד זה, אך הקב"ה בוודאי רוצה ממני שלא אפנה לאותו צד שנראה לי לפי שכלי הדל שהוא מבקש ללכת לשם, אלא שאפנה לאותו צד שהצדיק אומר שלשם מבקש הקב"ה ללכת. האמונה שיש לו לאדם זה בצדיק, היא המפתח לביטולו הגמור להקב"ה, כי בזה שהוא מאמין בצדיק, הוא מוכיח שהוא בטל ומבוטל כעפרא דארעא בפני רצון ה'.

אם בן מה הפסיד הרמאי

ישאל השואל: למען השם! אם המטרה היא להתבטל לה', מדוע הוא צריך לעבור דרך האמונה בצדיק? יתבטל האדם לה' ודין! אך התשובה היא בוודאי על דרך האמור, כי הביטול בה' לכשעצמו קשה מאוד⁸, והרי יתכן שיעשה האדם ככל אשר לבו חושק ויהיה בטוח שהוא בטל ומבוטל לרצון ה'. אבל עכשיו, כאשר האדם מאמין בצדיק,

גדולה ומרה. ויתלונן לאמר: הלא חזק הייתי מאד ומעולם באמונה בה', וחז"ל אמרו שמי שחזק באמונה אין חסר לו מאומה, איך יתכן שחסר לי דבר פלוני? הא לך דוגמא למחשבה עקומה מאוד הנפוצה מאוד בין יושבי הארץ.

ומטעם זה נתן הקב"ה לבניו מצות כיבוד אב ואם, כדי שתהיה להם להועיל, כי על-ידי שיתייגעו בדבר מציאותי הנראה בחוש, יוכלו להגיע להכרה זו גם כלפי אביהם שבשמים, ומכאן תקצר להם הדרך להיות בעלי אמונה.

לימוד כיבוד אב ממועשה העקידה

זה לשון המגיד מדובנא זצ"ל בספרו "אהל יעקב" (ויקרא) בדברו בענין מעשה העקידה: והרצון בזה לבאר ענין כיבוד אב ואם עד היכן המצוה הזאת מגעת, כי הלא יצחק לא שמע מפי הגבורה מצות העקידה, וקיבלה באהבה רק מאמונתו באביו אמונה שלימה, שמע לקול דבריו ומסר גופו ונפשו לשפוך דמו כמים. הנה בזה בייש את כל המקילים במצוה זאת ואינם שומעים לאביהם כל-כך.

הנה אף זה הוא על-פי האמור, כי קשה לו לאדם להאמין במה שאינו נגלה לעיניו. על כן נתן הקב"ה לכל אחד אב ואם, כדי שיצטרך להאמין בהם, ומתוך אמונתו בהם בהיותם גלויים לעיניו, יוכל לבוא לאמונה בה'.

ביטול לרצון ה' על-ידי אמונה בצדיק

ונוסיף ביאור על-פי שאלה שנתעוררה על-ידי אחד השומעים בפרשת בשלח. אז הבאנו מה שכתוב בספרים הקדושים, שבני ישראל נסעו

⁸ ראה 'תולדות יעקב יוסף' יתרו במצוות אנכי ה' אלקיך בביאור המכילתא פרשת בשלח.

תחזיר (את האבידה), יכול ישמע לו. תלמוד לומר (קדושים יט, ג): איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבין בכבודי". אבל אם אביו הולך בדרך התורה והמסורה וצועד עם ה', יש לו לבן לפתח (אנטוויקלען - develop) מולו את כל ההרגשים שהוא צריך לפתח מול הקב"ה, כגון אמונה והכרת הטוב, כבוד ויראה. כי על-ידי שיפתח הרגשים אלו מול אביו, יהיה לו אותם הרגשים גם מול הקב"ה.

ומעתה נבין הפלא ופלא לשון הירושלמי שהובא לעיל, "גדול הוא כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו", כי אם לא ישקיע האדם בכיבוד אב ואם, מעולם לא יגיע אל כבוד את ה', אלא ירמה את עצמו כל ימי חייו ויעשה ככל העולה על רוחו באיצטלא של ביטול לרצון ה'.

ברכת המזון ללא הכרת הטוב

הגה"צ רבי אביגדור מיללער זצ"ל אמר פעם: אם אתה רואה אדם שהכינו לו ארוחה דשינה ואינו מכיר טובה על כך כראוי למי שהכינה, כשתראה אותו לאחר מכן מברך ברכת המזון, תדע שאינו מברך באמת מתוך הכרת הטוב להקב"ה, אלא מברך כמצות אנשים מלומדה או מפני ששמע שברכת המזון היא סגולה נפלאה לפרנסה. וסיבת הדבר, כי אם היה מברך מתוך הרגשה אמיתית של הכרת הטוב, היה מכיר טובה קודם לכן לאדם זה שהכין לו את ארוחתו, כי במציאות העולם הזה אי אפשר שיכיר האדם טובה למי שלא נגלה לעיניו לפני שיכיר טובה למי שנגלה לעיניו.

מי שחי בהכרה עמוקה שאין מגיע לו כלום,

וכשהצדיק אומר על דבר מה שהוא רצון ה', הוא עושה אותו על-פיו הגם שנראה לו שרצון ה' הוא להיפך, הרי הוא מגלה דעתו בכך שהוא בטל לרצון ה' בביטול הגמור.

אמנם כן, כאן יתעוררו השאלות המצויות: מאן מפיס שצדיק זה הוא צדיק אמיתי? ומי אומר שעלי להאמין בו? וכנהנה הרבה שאלות על זה הדרך. אכן ברור הדבר שאין האדם יכול לחיות בשאלות אלו כל ימי חייו. עליו להגיע להחלטה אחת ולתמיד מי הוא הצדיק האמיתי, והחל משיגיע להחלטה זו, כל אימת שגייע לצומת דרכים, והצדיק יורה לו לעשות דבר מה שאינו נראה לו כרצון ה', יעשה אותו בעיניים עצומות מתוך ידיעה שצדיק זה יודע טוב ממנו מהו רצון ה'.

אותם אנשים שכאשר הוראותיו של צדיק אינם נושאים חן בעיניהם, מתחילים לפקפק בצדקותו, מגלים בדעתם שמעולם לא הגיעו להחלטה אמיתית שצדיק זה הוא צדיק אמיתי, וזה מפני שרוצים ללכת אחר נטיית לבבם ורק לרמות את עצמם שהם בטלים להקב"ה.

מבאר המגיד מדובנא שכן הוא לענין האמונה באב. כאשר האדם יכול להאמין באביו ולעשות ככל אשר הוא מורה אותו אע"פ שנראה לו להיפך, וזאת מפני שהוא יודע שכך צוה לו הקב"ה להאמין באביו, הרי הוא מוכיח בכך שהוא בטל באמת לרצון ה'.

אמנם כן, אם האב אינו הולך בדרך התורה, בוודאי אין לבן להאמין בו, וכמו שכבר אמרו חז"ל במסכת יבמות (ו, א): "יכול אמר לו אביו היטמא (והוא כהן), או שאמר לו אל

יעקב אבינו לתיקון בזה, ותיקונו היה על-ידי שנלקח ממנו יוסף בנו במשך כ"ב שנים, כנגד אותן כ"ב שלא היה בבית אביו, ואז נשלמה נפשו במה שהיתה צריכה להשתלם.

וביאור הדבר על-פי מה שנאמר, שמי שיש לו בן שמתחצף אליו ואינו שומע בקולו, טובה גדולה היא בשבילו, כי מתוך כך הוא מצטער וחושב: היאך יתכן שבני זה שאני מוסר את נפשי בעבורו ומשלם על הוצאותיו כך וכך דמים מדי חודש בחודשו, כל-כך מתחצף אלי. ועל-ידי-כן הוא מתעורר לשים לבו אל כל מה שעשה לו אביו בקטנותו, ולהכיר לו טובה, ומזה הוא מתעורר גם להכיר טובה להקב"ה שהטיב לו ועדיין מטיב לו בלי גבול ומידה.

אף כאן, כאשר נלקח יוסף מאביו, הרגיש האב אותו צער שמרגיש האב כשנלקח ממנו בנו מחמדו, ומזה הבין עד כמה קשה היתה עזיבתו את בית אביו במשך כ"ב שנים, ועל-ידי-כן חזר להכיר טובה לאביו ונשלמה נפשו לפי מדרגתו הנשגבת מבינתו.

אלא אדרבא, הוא חייב להקב"ה ולאחרים על כל הטובות שהם נותנים לו, בוודאי יכיר טובה למי שמכין לו את סעודתו ויברך ברכת המזון כדי להודות ולהלל להשי"ת ולהכיר לו טובה על כל החסדים שהוא משפיע עליו. ואדם זה כשיצא החוצה ויזדמן לפניו איזה דיבור של לשון הרע, לא יתפתה להיענות לו, כי איך יעז לצער את הקב"ה אחרי כל הטובות שהוא עושה לו.

תיקון להקב"ה בכבוד אב

כן ראיתי מהגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל שהקשה על מה שאמרו חז"ל שיעקב נענש על היותו בבית לבן, כי לכאורה אנוס היה בדבר זה שהרי עשה כן במצות רבקה כדי להנצל מעשו הרשע.

והשיב הרב דסלר על-פי האמור הפלא ופלא: היות שקיום מצות כיבוד אב משנה מהותו של אדם ומרגילו להכיר טובה לבוראו, לכבדו ולירא מפניו, נמצא ממילא שמי שלא כיבד את אביו, הגם שהיה אנוס בדבר, נוצר לו חסרון בנפשו. על כן הוצרך

יום שלישי פרשת משפטים – כ"ג שבט ה'תש"פ

חיזוק האמונה על-ידי מצות כיבוד אב ואם (חלק ב)

שמץ של עבודה זרה

מעשה בהרה"ק בעל "יסוד העבודה" מסלאנים זיע"א שאמר על אודות יהודי אחד שיש בו שמץ עבודה זרה. שמע הדבר עורר פליאה בלבבות החסידים, שהרי הכירו אותו יהודי כיהודי ירא ושלם ומה לו ולעבודה זרה. פנה הרבי אל החסידים ואמר: "אמרו אתם אם צדקתי במה שאמרתי שיש בו שמץ עבודה זרה". ענו החסידים כאחד: "לא ידענו מזה, ואדרבא, מכירים אנו אותו כירא ושלם". הרהר הרבי מעט ואמר: "יתכן שהאיש אינו בשלום עם אביו ועל כן ראיתי מה שראיתי".

והסביר הרבי: במסכת קידושין (לא, א) איתא: דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה, מאי דכתיב (תהלים קלח, ד): יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך? מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך, אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש. כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות. ומובא שהאומות היו נוהגים אז, שכאשר היו נשבעים נאמנות למלכות, היו נשבעים שלא יכבדו את אביהם ואת אמם, ולכן כשראו כאן שהקב"ה אומר

כבוד את אביך ואת אמך, הבינו מזה שלא לכבוד עצמו הוא דורש.

וברי"ף⁹ על "עין יעקב" פירש, שמזה הבינו אומות העולם שכל המצוות כולן הן לתועלת האדם עצמו, כי כמו שמצות כיבוד אב ואם איננה לתועלת הקב"ה אלא לתועלת האדם, כי על-ידי שיכבד האדם את אביו ואמו תשתנה מהותו לטוב, כן מצות אנכי ה' אלוקיך איננה לתועלת הקב"ה אלא לתועלת האדם עצמו, כי מי שחי באמונה טוב לו בזה ובכא, ואם מצות אנכי ה' אלוקיך היא לתועלת האדם, אם כן כל שאר המצוות אף הן לתועלת האדם, שהרי כל שאר המצוות הן ענפי מצות אנכי ה' אלוקיך.

הפטיר הרה"ק בעל יסוד העבודה זיע"א בדבר אל חסידיו: ממה שאתם רואים שאומות העולם לא היו יכולים להבין פשרה של מצות אנכי ה' אלוקיך אילולי מצות כיבוד אב ואם, יכולים אתם ללמוד שמי שמצות כיבוד אב ואם פגומה אצלו, גם מצות אנכי ה' אלוקיך פגומה אצלו.

והיינו כי כאשר האדם מקיים מצות אנכי ה' אלוקיך בלי מצות כיבוד אב ואם, בוודאי הוא מרגיש שמצות אנכי ה' אלוקיך היא לתועלת הקב"ה ושלכבוד עצמו הוא דורש,

⁹ להגאון רבי יאשיהו פינטו זצ"ל מדמשק, תלמיד מורינו רבי חיים ויטל, רבו וחתנו של רבי שמואל ויטל זצ"ל.

הנה לפי האמור דיבורים אלו מאירים כספירים. כי הנה כל אדם יש לו תחומים שונים ומצבים מסוימים שבהם הוא רואה חושך ולא אור, ואז קשה לו בכפלים, כי מי שמחפש דבר מה ואינו מוצא מחמת החושך השורר בחדר, מלבד החושך השורר בחדר, עוד שורר חושך בלבו על שאינו מוצא את הדבר שהוא מחפש. ועל זה לימדנו שלמה המלך בחכמתו, שעל-ידי מצות כיבוד אב ואם, יוכל להאיר את החושך ולמצוא את אבידתו לאורו, והיינו מפני שסיבת החושך היא החסרון באמונה, ובאמצעות מצות כיבוד אב ואם תשתנה מהותו ותתחזק האמונה בלבו עד שיאיר לו כשמש בצהרים.

איסתייעא מילתיה ודרש מזמור

לאסף

ויש להסמיך לזה מה דאיתא עוד במסכת קידושין (לא, ב): אמר רבי אבהו: כגון אבימי ברי (בני) קיים מצות כיבוד. חמשה בני סמכי (בנים הסמוכים בסמיכת חכמים) הוה ליה לאבימי בחיי אביו, וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא (כאשר היה בא רבי אבהו ומקיש על הדלת, לא היה אבימי מניח לאחד מבניו לפתוח, אלא) רהיט ואזיל ופתח ליה (רץ ועצמו והלך ופתח לו), ואמר אין אין עד דמטאי התם (כל זמן שלא הגיע לדלת, היה אומר 'אפתח', 'אפתח', עד שהיה מגיע לדלת). יומא חד אמר ליה (אביו): אשקיינ מיא (השקני מים), אדאייתי ליה (עד שהספיק אבימי להביא לו) נמנס, גחין קאי עליה עד דאיתער (התכופף אבימי ועמד מעליו עם הכוס בידו עד שהתעורר), איסתייעא מילתיה ודרש אבימי (בעודו עומד גחון מעל אביו) 'מזמור לאסף'

ועל כן לא יוכל להבין שכל הנסיונות באמונה וכל התלאות והמאורעות הקשים אינן אלא לטובתו כדי לקרבו אל הקב"ה, ורק אם יקיים מצות כיבוד אב ואם כרבעי יוכל להבין כל זאת ולהרגישו בלבו.

מצוה שבין אדם למקום

הנה הרמב"ן (פרשת יתרו) כתב שעשרת הדברות מחולקות לשתיים, החמשה שהיו חרוטים על הלוח מימין, והם: לא יהיה לך, לא תשא, זכור את, כבוד את, הם מצוות שבין אדם למקום. והחמשה שהיו חרוטים על הלוח משמאל, והם: לא תרצה, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד, הם מצוות שבין אדם לחבירו.

והנה בדרך כלל מפרשים שמטעם זה נכללה מצות כיבוד אב ואם במצוות שבין אדם למקום, מפני שהשווה הקב"ה כיבוד אב ואם לכבוד המקום. אבל לדברי בעל יסוד העבודה, מבואר הדבר הפליא, כי מי שיש לו פגם במצות כיבוד אב ואם, יש לו פגם גם במצות אנכי ה' אלוקיך עד שאפשר לראות בו שמץ של עבודה זרה, ואם כן שתי מצוות אלו באים כאחת.

כי נר מצוה ותורה אור

עוד יש להביא לשון רש"י (ומקורו בפסיקתא) על הפסוק (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור: מצות האב הוא נר. כל מי שמקיים מצות אביו, כאילו נוטל נר בידו להדליק במקום חושך, ואם אבד שום דבר שם, הוא מוצאו לאורו. וכן מי שהוא מקיים הוראת אמו, אורה היא לו, וכן הוא אומר (שם א, ח) אל תטוש תורת אמן.

(תהילים עט, א).

בכוחה להפך את לב האדם, ואם עד כה חשב שכולם חייבים לו, מעתה ואילך יחשוב שאין חייבים לו כלום, אלא אדרבא, הוא צריך להכיר טובה מבוקר ועד ערב לאביו ולאמו ולהקב"ה שגומל לו חסדים טובים בכל רגע ורגע.

ויגדל הילד ויגמול

הגה"צ רבי שלמה וואלבה זצ"ל הסביר שהסיבה שקשה כל-כך לקיים מצות כיבוד אב ואם, היא מפני שבהיותנו בגיל שנה ושנתיים, היינו בטוחים שהם חייבים לנו עולם ומלואו, וכשגדלנו גדלנו עם טעות זו, ומעולם לא עצרנו לחשוב האם הם באמת חייבים לנו או לא. ואכן זו היא עיקר עבודתנו, לעצור ולהתבונן ולהגיע למסקנא שאמנו לא היתה חייבת להיות ערה בלילות בשבילנו ולנקותנו מן הלכלוך ומן הצואה וכו', ואם עשתה זאת, אנו חייבים להכיר לה טובה עבור כך.

וכאשר נצליח לשנות את מחשבתנו על-ידי מצות כיבוד אב ואם, נזכה ממילא לחיים נפלאים ומאושרים, כי הנה כמה וכמה אנשים בטוחים בלבם שהקב"ה חייב להם עולם ומלואו, ומפני כך הם מתהלכים תמיד אבלים ודוויים, בהרהרם בלבם: "הרי רק אתמול התפללתי ולמדתי בהתאמצות גדולה, היאך יתכן שאין הקב"ה נותן לי כך וכך בתמורה?" אבל אם יתרגלו לחשוב על-ידי מצות כיבוד אב ואם שאין הקב"ה חייב להם כלום, אלא אדרבא, הם חייבים להכיר לו טובה על רוב הטובות שהוא עושה עמם, ממילא יתפקחו עיניהם לראות איך כל הדברים אשר הוא עושה עמם, הוא רק לטובה ויהיה חייבם של אושר וכבוד.

ופירש רש"י: יש מפרשים שמקרא זה לבדו דרש "מזמור לאסף אלוקים באו גוים בנחלתך וגו'", קינה לאסף מיבעי ליה (שהרי דבר מצער הוא וסיבה לאבל ויגון), ודרש כך, שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותר פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד, וכן הוא אומר (איכה ד, יא) כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון.

ונראה לפי האמור, שמסיבה זו אסתייע מילתיה לדרוש דרש זה דוקא, כי כאשר האדם מרגיל את עצמו להתבונן בחייו ולראות שכל מה שעושה הקב"ה הוא לטובתו, אזי גם כשמזדמן לפניו מאורע שנראה כרע, מאמין הוא בכל לב שאף הוא טוב גמור. ואולם הדרך להרגיל את עצמו לכך, היא על-ידי קיום מצות כיבוד אב ואם בהידור מתוך הכרה שאלו הביאוהו לעולם וההתייגעו למענו בקטנותו, ולכן כאשר הידר אבימי במצות כיבוד אב, בעמדו גחון מעליו כנגד ההגיון (שהרי כל אדם אחר היה אומר ברוגזה: איזה מין דבר זה? הוא מבקש ממני כוס מים, וכשאני מביא לו הוא מתנמנם לו או מתעסק בדברים אחרים! וכי אעמוד בשביל כך בכפיפות קומה עד שיתפנה לי?!), הגיע להכרה עמוקה זו שכל מה שעושה הקב"ה לעמו ישראל הוא לטובתם, ומזה יצא לו הדרש הזה שיש לשיר ולזמר להקב"ה על שכילה את חמתו על עצים ואבנים וכו'.

הראית לדעת שמצות כיבוד אב ואם יש

היפוך הלב על-ידי הסתכלות נכונה

אך אתמול סיפר לי יהודי על אבי חותנו שהיה גבאי צדקה מפורסם והיה מכתת רגליו ממקום למקום לאסוף צדקה לעניי ישראל. והיה באחד הימים לעת זקנתו, מעד ונפל ארצה ושבר את אגן הירכיים, ומאז ואילך סבל יסורים קשים. ואע"פ שהיה יהודי זך לב והיה מאמין שהכל מאתו יתברך, היה קשה לו להבין היאך יתכן שפקדה אותו הצרה דווקא ברגליו, באברים אלו אשר בהן היה מקיים כל ימיו מצות צדקה.

כשהאדמו"ר מסקולען זיע"א הגיע לביקור בארץ, ביקשו ממנו בני המשפחה שיבוא לבקר את אביהם. האדמו"ר נענה לבקשתם והגיע לבקרו. בהיותו אצלו תינה בפניו הלה את כאבו. אמר לו האדמו"ר מסקולען: דע לך שלמעלה בשמים נגזר עליך שבנפילתך ארצה תקבל חבטה עזה בראשך ויפגע מוחך. אך מיד באו כל אותם מלאכים שיצאו מן המצוות הרבות שעשית ברגליך והתחננו לשים את רגליך חלף ראשך, והנה נשמעו תחנוניהם...

סיפר לי אותו יהודי שמאותו רגע ואילך, נשתנה מהלך מחשבתו של אבי חותנו ושמח בחלקו. הא לך שעל האדם לשנות את מהלך מחשבתו למען ייטב לו, וכיבוד אב ואם הוא זה שמאיר את החושך השורר בלב האדם ומועיל לו לשנות את מהלך מחשבתו.

וכן אמר להדיא בעל "יסוד העבודה" בנוסף לדבריו שהובאו לעיל, שבאותה מידה שפגם במצות כיבוד אב ואם גורם לפגם באמונה, ההתחזקות במצות כיבוד אב ואם, גורם להתחזקות באמונה.

עיקר מצות כבוד בלב

כן ידוע היסוד שהביא בעל ה'חרדים' שעיקר מצות כיבוד הוא בלב, והיינו כאמור, כי כל תכלית מצוה זו הוא לשנות את הלב, וזה לשון ה'חרדים' (פ"א אות לו): ונראה דעיקר מצות כבוד בלב, דהא רחמנא לבא בעי בכל מצוה, ועוד הרי הוה יתברך כבודם לכבודו, והוא יתברך נתרעם (ישעיהו כט, יג) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני, כלומר שעיקר כבוד בלב.

וזו היא הסיבה שפרטי הדינים של מצות כיבוד אב ואם בשולחן ערוך מועטים, והרי לגודל חשיבות מצוה זו, היה הדין נותן שייכתבו עליה סימנים הרבה. אלא מאחר שמצוה זו עיקרה בלב, ביאורה והדרך להגיע אליה כתובים וחרוטים עלי ספר "חובת הלבבות" באריכות גדולה ולא בשולחן ערוך. ואכן הספר על כל שעריו: שער עבודת האלוקים, שער הבחינה, שער הבטחון וכן הלאה, עוסקים כולם בענין אחד, בהפיכת הלב להאמין בכוראו ולהיות דבוק בו.

ומזה נבין לענין מה שאמרו במסכת קידושין (לא, א) שמי שמאכיל את אביו פסיוני (עוף חשוב ושמן) ומראה לו תוך כדי פנים זועפות, נחשב כטורדו מן העולם, אין זה רק מפני שציער את אביו בהראותו לו פנים זועפות, אלא גם מפני שלא השפיע הכיבוד על לבו לטוב כי אם לרע.

ותהי יראתם אותי מצות אנשים

מלומדה

הנה ישנם אנשים שמקיימים מצות כיבוד אב ואם ואינם רואים שמהותם משתנית.

בדבר זה כגדול הדור.

ואני בער ולא אדע

ואמנם יהיה מי שישאל: היאך תרצו שאכבד את אבי בלבי ושאתכל עליו כעל גדול הדור? אם תכירו את אבי תבינו שאין דבר זה שייך במציאות. ונחזק אף אנו את שאלתו: הלא כלל הוא בחינוך, שכאשר מבקשים לעודד לילד על-ידי הגדת שבחיו, בשום אופן לא נשבח אותו על דברים שאין בו, כי אם נעשה כן, נגרום לו שיזלזל כדיבורנו ושלא יקבל אותם ברצינות הראויה. אלא תמיד נחפש נקודות שהוא חזק בהן, ונשבח אותו עליהן כדי שישים לבו אליהן ויכיר על ידן את רום ערכו. ומעתה מה יועיל לו לאדם אם יסתכל על אביו כעל גדול הדור, בעוד הוא יודע בלבו שאינו כזה, הלא כל הדבר ייראה בעיניו כשחוק והיתול.

אכן התשובה לכך היא לפי מה שנתבאר בשיעור הקודם בהרחבה, שכל תכלית מצות כיבוד אב ואם היא להתבטל על ידה להקב"ה, והנה ביטול לה' פירושו שהאדם יודע שאינו צריך להבין הכל, וככל שהוא רואה דברים שאינו מבינם, כך הוא מתרחק מן ההוה אמינא שהוא יכול לתת הסברים לכל מה שנעשה בעולם (ואלו שחושבים שהם יכולים לתת פרשנות לכל דבר ולכל אדם, הם בעלי גאווה ורחוקים כרחוק מזרח ממערב מהביטול לה').

והדרך להגיע אל הביטול לה', היא על-ידי

כלפיהם דיבר הנביא בשם ה' אלוקי ישראל (ישעיה כט, יג): יֵעַן כִּי נִגַשׁ הָעַם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו כְּבָדוּנִי וְלָבו רַחַק מִמֶּנִּי וּתְהִי יְרָאָתָם אֹתִי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה. אֵילוּ הִיוּ מַקְיִימִים מִצְוֹה זו בַּהֲבִנַת לָבָם, הִיוּ חַיִּיהֶם מִשְׁתַּנִּים וּמִתְקַרְבִּים אֶל אֲבִיהֶם שֶׁבִשְׂמֵיהֶם. אֲבָל עַתָּה שְׂקִימוּהָ רַק מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמְדָה, לֹא הוֹעִילָה לָהֶם לִבּוֹא אֶל הַתְּכֵלִית.

והלום ראיתי בספר "שמחת נפתלי" (אות מט) בשם הספר "גבעת פנחס"¹⁰ (וישלה) שם הביא מהזהוה הקדוש (וישלה קע, ב), שרמ"ח מצוות העשה מכוונות כנגד רמ"ח האברים, ומצות כיבוד אב ואם היא כנגד העיניים. ולפי האמור הדבר מבואר היטב, שהרי מצוה זו היא עיני האדם, היא המאירה את דרכו והיא הגורמת לו לראות נכוחה ולהאמין באמונה שלמה בהשי"ת שכל מה שהוא עושה לטובתו הוא.

ובספר "חיי אדם" (ח"א כלל סז סעיף ג) הרחיב את דברי ה'חרדים', וזה לשונו: מכבדם בלבו שהם חשובים בעיניו ובלבו, דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ, אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל. וזה עיקר כיבוד, שאם לא כן, הרי כתיב "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו ריחק ממני". ומטו משמיה דהגה"צ רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שעל האדם למצוא דבר אחד, יחיד ומיוחד, הנמצא אצל אביו ואינו נמצא אצל אחרים, וזאת כדי שיראה אותו

¹⁰ להגה"צ רבי פינחס הלוי בילליטצער זצוק"ל, האבדוק"ק סערענטש בהוגריה, מחסידי הגה"ק ה'דברי יחזקאל' משינאווא זי"ע למד באונגוואר אצל הגאונים רבי חיים צבי מאנהיימער אבד"ק אונגוואר ורבי שלמה גאנצפריעד זצ"ל בעל קיצור שולחן ערוך דומ"ץ דשם.

בהן. וכל אחד יוכל למצוא מעלות מיוחדות אצל אביו, אם רק ירצה למצוא, שהרי כל יהודי הוא טוב במהותו וכמה מעלות טובות לו.

האוויל יליץ חובה

ובדרך אגב נציין, שעבודה זו, איננה עבודה המיועדת ביחס של הבן לאביו בלבד, אלא גם ביחס של האיש לכל הנבראים. וכך אמר שלמה המלך בחכמתו (משלי יד, ט): אָוִלִים יְלִיץ אָשֶׁם וְיִבִין יְשָׁרִים רָצוֹן, ופירש רבינו יונה (שערי תשובה שער ג): האוויל יליץ חובה, כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי, ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בהם. והמשל על זה, כי הזכובים לעולם באו ונחו כולם על מקומות הלכלוך... "ובין ישרים רצון" - כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים, ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב. וזכרו במוסר כי אדם אחד וחכם עברו על הנבלה, אמר האדם: כמה מוסרתת נבלה זו, אמר החכם: כמה לבנים שניה.

שוחחתי פעם עם יהודי אחד שנתפס ברשתם של המבקרים מומי בני אדם והמדברים סרה על כל... הלה הודה בפני שחייו קשים עליו מנשוא, אך אמר לי כשוחר צדק: אמור לי האמת! כמה אנשים ישרים ישנם בעולם? הלא רוב בני העולם הם אנשים גזלנים, רמאים ושקרנים, ואינם מתכוונים לשם שמים... אמרתי לו: יתכן שצדקת, נדבר על כך בפעם אחרת, אבל אתה נמצא על מסלול גרוע ודבוק אתה ברע.

וזה מה שלימדנו שלמה המלך ע"ה: הידבק בטוב והרגל את עצמך לכסות על כל פשעים. וכשתרגיל את עצמך בכך, לא תבוא

שהאדם רואה כמה טובות הוא עושה עמו, וכך מרוב התבוננותו בהנהגתו של השי"ת, הוא אומר: "זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו", ואחר הוא אומר שהוא משכיל להבין מכל זה כי "חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד", ועוד הוא מבין כי "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", וממשיך ואומר, שאם מעתה יהיה דבר מה שלא יבין, ידע כי "צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו". וזהו גם הפירוש: "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", מן החסדים הנגלים שרואים בעת הבוקר, באים להאמין בה' בעת החושך.

ביטול על-ידי התעלמות מן החסרונות

ומעתה נבין שעבודה זו קיימת גם לגבי כיבוד אב ואם, והיינו כי על האדם לדעת, שגם אותם חלקים שאינם נעימים לו ושגורמים לו למרירות, אין בהם כדי לגרע מן הכבוד שעליו לרחוש בלבו לאביו. וטעם הדבר, שהרי הוא עצמו אינו מכיר את כללות התמונה (וכפי שאמרנו חז"ל אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו), והוא עצמו אינו יודע אם היתה לו לאביו בחירה בדבר זה אם לאו, והרי אפשר שנטלו ממנו את כח הבחירה כדי להעמיד את הבן בנסיכון ולהביא אותו על-ידי כך לשלמות הנפש. דבר אחד ברור לחלוטין, שהבן היה מוכרח להיות במצב זה.

ואיך שיהיה, הבן מחויב שיהיה לו כוח הביטול, והיינו שלא יחשוב על חסרונותיו של אביו, ואם יעלו לו במחשבתו שלא מרצון, יפנה מחשבתו למעלותיו ויתבונן

שתתעלם מכל אותם דברים שלפי דעתך נחשבים כחסרונות גדולים, תגלה שאתה נכנס לעולם של אור ואז ידחה החושך שבלבו ותתחזק אמונתו.

ואף אם לפעמים עבודה קשה היא, יש לו לאדם לדעת שהיא לטובתו, כי על ידה יבוא לאור גדול, והרי מאמינים אנו שכל המצוות וביניהן מצות כיבוד אב ואם, ניתנו לנו לטובתינו, ולא כפי שסברו אומות העולם בתחילה שלכבוד עצמו דרש.

לעולם בטענה כלפי בוראך. הלא כמה וכמה פעמים מתהלכים להם בני אדם מלאי טינה על הקב"ה. הם אמנם אומרים בפיהם שהם מאמינים שהכל לטובה, אבל תוך כדי הם שואלים מדוע לא הקל הקב"ה מעט מעמו את סאת היסורים. ידעו הללו שבכוחם להפוך את לבכם ולהתחיל לראות את הכל בבהירות נפלאה, כי נר מצוה ותורה אור.

אם תכבד את אביך בלבך גם כאשר ישנם חלקים אצלו שמצערים אותך, וזאת על-ידי

נדבת ידידנו מחברי "ועד הפועל"
 הר"ר אליעזר וואלדמאן הי"ד
 לכבוד שמחת הבר מצוה לבנו היקר ישראל חיים נ"ו

יום רביעי פרשת משפטים – כ"ד שבט ה'תש"פ קבלת השפע על-ידי כיבוד אב ואם

למען יאריכון ימך

הקב"ה אמר לבני ישראל: כַּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּךָ וְיִשְׁלַח לְךָ אֱלֹהֶיךָ נֶטֶן לָךְ, והרי זה דבר שאינו מצוי, כי ברוב המצוות הקב"ה לא גילה בפירושו מתן שכרן. וכבר אמרו בירושלמי ריש פאה ובמדרש רבה (כי תצא) שממה שהודיעה התורה מתן שכרה של מצוה זו ושל מצות שילוח הקן, למדים לכל המצוות.

וזה לשון המדרש: לא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה, אני עושה אותה, ששכרה מרובה, והואיל וזו מצוה קלה, איני עושה אותה. מה עשה הקב"ה? לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה ומצוה, כדי שיעשו כל המצוות בתום... למה הדבר דומה, למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדס, שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה... כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות, חוץ משתי מצוות, החמורה שבחמורות, והקלה שבקלות, כיבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים, שנאמר כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך, והקלה שילוח הקן, ומהו שכרה? אריכות ימים, שנאמר שלח תשלח את האם וגו'.

איך שיהיה אנו רואים שבשונה מכל המצוות, מתן שכרה של מצות כיבוד אב ואם מפורש בתורה. ומכאן למדו הראשונים ששכר כיבוד אב ואם שונה במהותו משכר שאר כל המצוות, ובעוד כל המצוות אין להן שכר נגלה בעולם הזה (אם כי במידה מסויימת אפשר לראות גם שכר שאר המצוות בעולם הזה) שכר מצות כיבוד אב ואם, גלוי ביותר בזה העולם. וכן איתא במשנה ריש פאה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וכו'.

אריכות ימים לאחרת תחייית המתים

והנה לכאורה יש להקשות על זה ממה דאיתא בסוף מסכת חולין, ברבי יעקב שראה איש אחד שאמר לו אביו: עלה לבירה והבא לי גוזלות! ועלה, ושלח את האם ולקח את הבנים, ובחזרתו נפל ומת. שאל על כך רבי יעקב: היכן אריכות ימיו של זה? והיכן טובתו של זה? והשיב: אלא: למען יאריכון ימך - בעולם שכולו ארוך, ולמען ייטב לך - לעולם שכולו טוב.

אמנם נראה פשוט, שבוודאי גם רבי יעקב מודה שלמען יאריכון ימך הוא בזה העולם, אלא נתכוון לומר שאם נראה אחד שכיבד את אביו ואעפ"כ מת בקוצר ימים, נדע

שאפשר שאינו בהכרח שתהיה האריכות ימים בשנים, אלא אפשר שתהיה במילוי הימים, דהיינו שיהיו ימי חייו מלאים וטובים על-ידי שלווה והצלחה שיוסיף לו השי"ת בכל מעשיו.

אבותינו ספרו לנו וגם ראינו בעינינו

וזה לשון הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל¹²: בספר 'תוכחת חיים' (פרשת תולדות): מזקנים אתבונן ואבותינו סיפרו לנו וגם ראינו בעינינו, הרבה בני אדם שהיו מכבדים את הוריהם כראוי, וזכו לכבוד גדול, עושר ובנים ואריכות ימים ושנים.

לפנינו סיפור שהתפרסם אך לאחרונה: מעשה באחד שהיה מסוכסך זמן רב עם אחיו שהיה דר בחוץ לארץ, ואמו התחננה אליו שיסע אליו כדי להשלים עמו. הלה היתה לו רק בת אחת שנולדה לו לאחר נישואיו ומאז המתין אחת עשרה שנים ולא זכה לפרי בטן. אמרה לו אמו: אם תשמע אלי ותסע להשלים עם אחיך, תיוושע. קם האיש ונסע. אכן במשך כל ימי שהותו במדינת מגורי אחיו, לא עלה בידו לגשת אל אחיו, ורק ביום האחרון, משהבין שאם לא עכשיו אימתי ושאם לא יקום ויעשה מעשה לא יוכל להסתכל בעיני אמו, אזר כגבר חלציו וניגש להשלים עם אחיו. והנה באותה שנה מיד נושע בבן זכר, וסיפר את המעשה כלשונו קבל כל הנאספים בשמחת הברית.

שאריכות ימיו תהיה בעולם שכולו ארוך. והרי זה כמי שהבטיחו ליתן משכורת תמורת עבודתו, ובכואב עת תשלום, אמרו לו לעבור לחדר אחר כדי לקבל שם את משכורתו. אף כאן, אם נראה מאן דהו שלא האריך ימים בעולם הזה, נבין מכך שמסיבה כל שהיא עליו לעבור כעת לעולם אחר, כגון מפני שכבר הגיע אל תיקונו, ועל כן תתקיים אצלו הבטחת 'למען יאריכון ימך' לאחר תחיית המתים¹¹.

מילוי הימים בעולם הזה

וכן כתב הרמב"ן (יתרו כ, יב) להדיא: ועל דעת רבותינו (קידושין לט, ב) ענין הכתוב למען יאריכון ימך ועל האדמה, יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותינו ארוכים, כי ימלא השם ימינו בעולם הזה, ויהיו ארוכים בעולם הבא שכולו ארוך, ותהיה ישיבתנו לעד על האדמה הטובה שיתן לנו.

ויותר מפורש הוא בספר "כד הקמח" לרבינו בחיי ז"ל, וזה לשונו (כבוד אב ואם): גדול כח מצות כיבוד אב ואם, והיא מצוה בחונה כזהב, והבריות רואים לעין כי יש בשכרה פירות בעולם הזה, או בשלווה והצלחה שיוסיף לו השי"ת בכל מעשיו, או באריכות ימים, והוא השכר הקבוע במצוה הזאת.

הנה מבואר מדבריו, שאין צריך לזה לאמונה, אלא דבר נראה בחוש הוא, שהמכבד את אביו ואמו זוכה לאכול פירות בעולם הזה. ועוד הודיע לנו רבינו בחיי

¹¹ ועיין עוד במהרש"א ובחת"ס חולין שם שפירשו באופנים אחרים.

¹² מגדולי חכמי איזמיר אב בית דין וראש רבני העיר, שימש את זקינו בעל 'חקרי לב'.

ירידת השפע תלויה בכיבוד בלב

יקומו כמה וישאלו במוחם: מה נעשה ואנו אין רואים זאת בעינינו. רבי חיים פלאג' כתב שראה זאת בעיניו? אשריו וטוב לו! מאמינים אנו לו, אבל אנו לא זכינו. וכי נוכל לקבוע שכל אלו שיושבים בבית המדרש ועיניהם בורקת מאושר מכבדים את הוריהם בהידור גדול?!

שהכל תלוי בלב הן לטב והן למוטב, ולכן הרוצה שתקויים בו הבטחת למען יאריכון ימיו, עליו בראש ובראשונה לכבד את אביו ואמו בלב, ואם יש לו קושי לכבדם בלבד מאיזו סיבה שהיא, עליו ללכת לחכם כדי ללבן את הנושא ולראות מה יעשה ויחיה.

זאת התורה לא תהא מוחלפת

יש לך בן אדם שיש לו אב זקן והוא מקדיש לו שעות ארוכות כדי להיות עמו בצוותא ולהוליכו ממקום למקום, ואעפ"כ אביו מחמת זקנותו מתלונן עליו ללא הרף ואפילו מרים עליו את קולו. ידע הבן שזאת התורה לעולם לא תהא מוחלפת, ועל כן אם הוא מכיר איזה מעשה גדלות על אביו, ישנן אותו שוב ושוב ולא ירפה ממנו, והכל כדי שלא ישכח אף לא רגע אחד מלכבדו בלב.

ואיך שיהיה, כמו שיש מחשבות פסולות בענין אחדות הבורא שאנו נזהרים שלא להעלות אותם במוחנו, כדי שלא יטרידו אותנו מן העולם, כן אנו צריכים להזהר מכל אותן מחשבות הגורמות לנו לזלזל בהורינו, כמו חוסר בקיאותם בענייני חינוך וכדו', שלא להעלות אותן במוחנו. ועל-ידי שנדחה מחשבות אלו ממוחנו ונביא תחתיהן מחשבות של כיבוד, תשתנה מהותנו ותקויים בנו ההבטחה למען יאריכון ימיו ולמען ייטב לך.

חוסר כבוד ולזול הוא

והנה ידוע המעשה עם הגר"ח מבריסק זצ"ל¹³, שנשאל מפי אחד מתושבי העיר אם

אכן התשובה לשאלה זו תלויה במה שהבאנו בשיעור הקודם מבעל החרדים, שעיקר כיבוד אב הוא בלב, והיינו שהמצוה היא לכבדו בלב ולהתבטל בפניו ולכסות על כל חסרונותיו, וכל הפרטים, כגון מאכילו ומשקהו וכו' הם רק יוצאי פועל.

הוי אומר: שורש השפע המובטח למכבד את אביו ואמו, נמצא בכבוד שהוא רוחש להם בלב ולא דווקא במעשים הגלויים לעין. צא ולמד מלשון החרדים: ועל זה אמר שלמה (משלי ל, יח) עֵינַי תִּלְעַג לְאָב וְתִבּוֹז לְיִקְהָתָא אִם יִקְרֹהָ עֲרֻבֵי נַחַל וְיֵאקְלוּהָ בְּנֵי נֶשֶׁר, ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו רק שהיתה קלה ובזויה בעיניו, לפי שנשאת לאיש אחר אחרי מות אביו, והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים, וחפשו היהודים לקברו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת, שנקרה העורבים.

הא לך שאפילו מי שבמעשיו מכבד את אביו ואמו, אלא שבלבו הוא בז להם, הגם שהוא מתגבר על יצרו ומקפיד שלא להראות להם אפילו פנים זועפות, כיון שהוא בז להם בלב, הרי הוא מביא חורבן על עצמו. ומזה אתה למד

¹³ מובא ב'תשובות והנהגות' למרן ראב"ד ה'עדה החרדית' בירושלים עיה"ק תובכ"א חלק ב' יורה דעה סימן תמ"ד.

שיש לחבירו כמה וכמה תירוצים טובים. אין זה אלא מפני שהוא מרגיש שהוא מזלזל בו קצת. ואע"פ שבעל השמחה יודע היטב שחבירו אינו מחויב להקדיש שלוש שעות כדי לנסוע אל החתונה הנמצאת בעיר מרוחקת ולשהות בה שתי דקות בלבד, עם כל זה צובט לו הדבר בלבו מהאי טעמא גופא: היאך יתכן ששלוש שעות שלו חשובות יותר מההשתפות בשמחתי? ואם אחיו היה מחתן... אין זה אלא מפני שהוא מזלזל בי ואינו מחשיב אותי כבן משפחה.

ואם עושה זאת האדם לחבירו נחא, אבל כשהבן עושה זאת לאביו ואינו בא אליו מפני ששעותיו נחוצות לו ביותר וחוסך על טרחתו, הרי הוא מגלה בדעתו שאביו אינו חשוב לו דיו ואם כן יש בכך כדי להוכיח שהוא מזלזל בו בלבד, ואיך ירצה שתקייים בו הבטחת למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך?

מבזה את אביו מבלי משיב

פעם שמעתי שניים משוחחים. ראובן אמר לשמעון: אבי רוצה שאסיע אותו לחתונה פלונית, אך קשה לי למלאות לו רצונו כי הדבר יעלה לי הרבה דלק. השיב לו שמעון: דע לך שלפי ההלכה כיבוד אב משל אב ואם כן תוכל להסיע אותו ולבקש ממנו שיתן לך הוצאות הדלק.

כמה מעוות הוא מהלך מחשבה זה, והלא אין לך בזיון גדול מזה, שהרי במה שהבן מבקש מאביו עשר דולר עבור הוצאות הדלק, הוא כאילו אומר לו: אבי מורי! אמנם חשוב אתה מאוד בעיני שהרי הבאת אותי לעולם וטרכת בעבורי יומם ולילה, אבל מה

הוצאות כיבוד אב משל אב הן או משל בן, והשיבו כפי הנפסק בהלכה שהן משל אב. חזר האיש ושאל: היות ואבי הזקן גר בווארשא הרחוקה מרחק רב מהעיר בריסק, וכדי להגיע אליו צריך אני לנסוע ברכבת, והנסיעה ברכבת הלא עולה ממון רב, והיות ואבי אין לו ממון לשלם לי עבור הוצאות הנסיעה, נמצא שאני פטור מלנסוע אליו כדי לסעדו, שהרי כיבוד אב משל אב הוא ולאבי אין כסף.

השיב לו הגר"ח: אמנם כן, צדקת בדבריך. פטור אתה מלנסוע אל אביך, שהרי אין לו מעות להוצאות הנסיעה. אבל **מחויב אתה ללכת רגלי...**

הנה עובדא זו, יותר ממה שבאה להעיד על פקחותו של הגר"ח, היא באה ללמדנו אותו יסוד שאנו עוסקים בו כעת. ונבאר: כל הנידון אם כיבוד אב משל אב או משל בן, הוא רק כאשר הבן מוציא הוצאות, והשאלה הנשאלת היא אם יטול אותן משל אביו או משל עצמו. אבל גם כשאין לו לאביו ממון, על הבן לחזור תמיד אל השורש, והשורש הוא שעליו לכבד את אביו בלבו כאילו היה גדול הדור, ולכן מוכרח הוא לקבל החלטה נחושה בלבד, שיהיה אצל אביו לסעדו ללא שום חילוק בין יהיה לו ממון כדי הוצאות הנסיעה בין לא יהיה לו, כי אם יתלה הדבר בכך ויאמר: אם יהיה לי ממון כדי הוצאות הנסיעה אלך ואם לא יהיה לי לא אלך, הרי יגלה בכך שיש לו חוסר כבוד כלפי אביו, וכל חוסר כבוד הלא יש בו משום זלזול.

לא לחינם נפגע האדם עד עמקי נשמתו כשחבירו לא בא להשתתף בשמחתו, הגם

לא התכוונה לומר שיעזב אותם במוחו ובלבו, אלא התכוונה שיפסיק להיות 'מקבל' כפי שהיה עד כה ולא יסמוך יותר על שולחנם, ומעתה יתחיל להחזיר להם על כל אשר נתנו לו עד כה, ודבר זה נמשך עד סוף ימיו ואפילו לאחר פטירת הוריו, כי אף אז עליו לכבדם, ללמוד עבור נשמתם, להדליק נרות עבורם ולהזכיר אותם ביראת כבוד. וכשיחיה כך, יזכה להגיע גם לדביקות בה', וכפי שיכול האדם להגיע לדביקות בה' על-ידי ביטול לצדיק, כן הוא יכול ומחויב להגיע לדביקות בה' על-ידי ביטול לאביו ולאמו.

כיבוד אב בכל רגע

בספר "דעת זקנים" מובא שהרה"ק רבי אברהם מטשענאוו זיע"א הודיע לבניו שאינו נותן להם רשות לבוא אליו מבלי שיקבלו ממנו רשות תחילה בכתב. ובטעם הדבר אמר, שהוא חושש שמא כשלא יהיו בניו אצלו, תשתכח מהם מצות כיבוד אב ואם וינתקו ממקור חיותם. על כן צוה עליהם שלא יבואו אליהם בלי רשות, כי אז יקיימו מצות כיבוד אב בכל רגע במה שלא יבואו אליו, ועל-ידי-כן יהיו מקושרים בכל עת למקור חיותם.

קבלת השפע דרך ההורים

וכדי להבין מדוע באמת נחוץ כל-כך בשביל קבלת השפע להיות קשור בכל עת למצות כיבוד אב ואם, יש להביא מה שכתב בספר "אגרא דכלה" בשם האריז"ל וזה לשונו (פרשת תולדות): כתב האריז"ל בטעם כיבוד אב ואם, דאם נשמת הבן היא עלולה משורש האב והאם, הנה בודאי הטעם הוא

אעשה ועשר דולר יותר חשובים בעיני.

יצא הבן לקראת נברא רבא

יש ואנו שומעים בן אדם מתבטא לאמר: אני מאוד מכבד את אבי; כל אימת שהוא בא לבית הכנסת אני דואג לו להגיש לו כסא, ואני אפילו בא אליו פעם בשבוע לאכול עמו ארוחת ערב, אבל מה אעשה ואין לי כח אליו...

נענה ונאמר לו: דע לך שאתה צדיק גדול ותקבל שכר עצום בעלמא דאתי עבור כל פעם שאתה מסייע לאביך, אבל מה יהיה עם מצות כיבוד אב? הלא אין אתה מכבד את אביך, שהרי אתה בז לו בלבך, והראיה שהרי אתה מרגיש שהוא דורך לך על העצבים ולא מצאת את הדרך להעריך אותו בכל זאת.

דמו בעצמכם איך היה נראה אדם זה אילו היו מודיעים לו שעוד נותר אחד מצדיקי הדור הקודם ואפשר לנסוע אליו ליטול ממנו ברכה, הלא היה נוסע ימים שלמים ומוציא על זה הוצאות רבות, ובבואו אליו היה ממתין שעות הרבה עד שיגיע תורו, ובפנים היה מתכופף ומטה אזנו כדי לשמוע ולו מילה אחת יוצאת מפה קדשו, ולאחר מכן היה חוזר כשיכור מרוב שמחה.

לימדתנו התורה שבאופן זה צריך הבן להתייחס אל אביו, וכפי שבהיותו תינוק היה מתלווה בכל עת אל אביו והיה ירא לעזבו, כן הוא מחויב כאשר גדל ונעשה לאיש, להתלוות במוחו ובלבו בכל עת אל אביו, לכבדו ולהעריכו ולירא מפניו.

כשאמרה התורה (בראשית ב, כד) "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו",

ימיכם ולמען ייטב לכם.

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'

אכן יבוא מי ויטען: אין אתם יודעים מה עוללו לי הוריי. אילו ידעתם... הלא הלכתי לאנשי מקצוע כדי להוציא ממני את טראומות ילדותי, ודווקא מפני שהתנתקתי מהוריי הבראתי; איך תאמרו לי שאין ההתנתקות מהוריי טובה עבורי?

הנה סוגיא זו, סוגיא מורכבת היא, אך עלינו לדעת שאמיתות התורה לעולם תִּשְׁאָר אמת, אלא שאנשים מסויימים יצטרכו להוסיף לכך דבר מה ואף זה על-פי התורה. ואכן יִדְעו כולם, שאותם אנשים ששמעו לעצה זו להתנתק לגמרי מן ההורים אפילו במחיר של מלחמה, שילמו על כך טבין ותקילין, כי כל המסתלק מצנור השפע שלו, אין השפע מגיע אליו, כך היא המציאות ואין להרהר אחריה.

אמנם כן, יש מהלך בתורה גם למי שאינו מוצא שום דרך להסתדר עם הוריו. הלא כך מובא במסכת קידושין (לא, ב) על רב אסי, שבראותו שאינו יכול להסתדר עם אמו מפני שנטרפה עליה דעתה (תוס' ר"י הזקן ורמב"ם), קם ועלה לארץ ישראל, וכך נפסק להלכה.

אך רב אסי בוודאי לא נלחם כנגד אמו, אלא התרחק ממנה מכורח המציאות בלבד, ובהיותו שם בריחוק מקום, הוסיף לכבד אותה בלבד וחשב בכל עת שאין זה אשמתה...

יאמרו לו מאה מומחים לבן שעליו לערוך מלחמה כנגד הוריו, לא ישמע להם, כי אין

דבר פשוט, כי אין לעלול מציאות שפע בזולת העילה, אלא אפילו אם נשמת הבן גדולה מנשמת האב ואם, ואינה עלולה מהם בשורשם, אעפ"כ יחוייב במצות כיבוד מצד הלבוש שנותנין האב ואם לנשמה, ואפילו השפע הניתן מן השמים הכל על ידי אותו הלבוש.

מבואר ששפע האדם עובר תמיד דרך אביו ואמו, והלום תראה שהתינוק שטרם יכול לאכול את מזונו לבדו, יונק חלב מאמו ובכך הוא מקבל את חיותו מן השמים. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה ברכי נפשי את ה' כשהתבונן ביניקת התינוק משדי אמו (ברכות י, א), כי מיניקת התינוק אפשר לראות איך הקב"ה נותן חיות לכל אחד דרך צינורות המיוחדים לו.

ונמצא מעתה שכאשר הבן מבטל את עצמו לאביו ואמו גם לאחר שכבר גדל ונהיה לאיש, הרי הוא מתקשר בזה אל הצינורות שהקב"ה ייחד עבור השפע שלו. אבל אם הבן אינו מבטל את עצמו לאביו ואמו, אלא מתנתק מהם, הרי הוא מסתלק בכך מצנורות השפע וממילא אין השפע המיוחד לו יכול להגיע אליו.

ומדברי החרדים למדנו, שההתנתקות מן ההורים אין פירושה רק שלא לדבר עמהם, אלא אפילו הוא מדבר עמהם יום יום, כל שהוא מזלזל בהם במוחו ובלבו, הרי הוא מתנתק מהם וממילא אינו יכול לקבל את שפעו. וכיון שכך, כל שיראה האדם שהוא לקוי בזה, יבין על מה באו עליו יסורים, ואל יבוא בטענה כלפי התורה בראותו שלא התקיימה אצלו הבטחתה: למען יאריכון

אליהם.

אמור מעתה: מה שרב אסי עלה לארץ ישראל, לא היה זה מפני שרצה להתנתק מאמו, אלא להיפך, מפני שידע שבהיותו בריחוק מקום יוכל לכבדה יותר מבהיותו בקירוב מקום. עלייתו לארץ ישראל היתה צעד של התקרבות ולא צעד של התרחקות.

התרחקות לצורך התקרבות

סוף דבר: אלו שרואים שהם מוכרחים להתרחק מהוריהם באשר הוריהם מחריבים להם את ה'שלוש בית' וכדומה, עליהם לדעת שהמטרה איננה להתרחק מהם, כי אם יתרחקו מהם לא יתכן שיהיה להם שלום בית. אלא עליהם לשים את המטרה להתקרב אליהם, וכך יאמרו: הלא כל עוד שוחחנו עם ההורים בטלפון יום אחר יום, היינו סובלים מהם מרורות, ובשל כך לא היינו יכולים לכבדם. על כן נוריד מעתה מכמות השיחות, וגם כאשר נשוחח עמהם, נאמר להם על כל מיני נושאים שאין אנו יכולים לדבר אתם עליהם, וכל זה כדי שנוכל לחזור ולבנות את הערכתם בלבנו על-ידי שנחתור למצוא את מעלותיהם, ועל-ידי שנחשוב על הדברים הטובים שיש להם, כגון על מסירות נפשם לתורה וכדומה.

מהלך כזה בתורה. תחת כן יהיה לו להתייעץ עם אנשים יראים ושלמים, חכמים בתורה, ולעשות רק מה שמותר לעשות על-פי התורה. ואכן ישנם דברים שיתירו לו לעשותם, אבל בכל מה שיעשה יהיה מחויב להשאר מחובר להוריו באופן אמיתי, כי אם לא ישאר מחובר אליהם באופן אמיתי, הרי סטה מדרך התורה.

חיוב האדם לאהוב את הוריו

והנה בספר "חיי אדם" (ח"א כלל סז) דן אם הבן מצווה לאהוב את אביו ואמו מלבד מצוות כיבוד ומורא, וכתב בזה הלשון: ופשיטא שצריך לאהבה אותם כגופו, שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך. אלא שבאביו ואמו, הוקשה אהבתם לאהבת המקום... ואמרו ז"ל, דכל מצוות הבן על האב ואם, הוא פרעון חוב, שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובות שגמלוהו. ומי שאינו מכבדם, נקרא רשע, דכתיב (תהילים לז, כא) לזה רשע ולא ישלם. ואם כן בכלל הפרעון, שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא.

ונראה שלפי מה שגילה לנו הארז"ל, שהאדם מקבל את שפעו דרך אביו ואמו, פשוט הדבר שיש לו לבן לאהוב את אביו ואמו, שהרי מחויב הוא להיות מקושר

מדור עניני שבת קודש – צפרא דשבתא

על אודות הפיוט ברוך ד' יום יום

להשמיע קול תודה

לא נאמר פי אם ושב וקבץ, הוא חוזר לעסוק בענין ההודאה: ברוך הוא א-להינו אשר טוב גמלנו, כרחמי וכרב חסדיו הגדיל לנו אלה וקאלה יוסף עמנו להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו... ברוך א-להינו שבראנו לכבודו להללו לשבח וחסד ולספר הודו ... בקללב ובקלנפש ובקל מאד, נמליכו ונניחדו.

הנה הפיוט¹⁴ ברובו עוסק בענין ארבע הגלויות ומזכיר שכפי שהקב"ה היה עמנו והוצאנו בגלויות הראשונות, כן ה' נמצא עמנו ויוציאנו בגלות הזה האחרון. אולם, אנו נעסוק כעת בחלקי הפיוט המדברים מענין ההודאה לה'.

טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון והטעם שהפיוט עוסק בהודאה, משום ששבת קודש היא שעת הכושר להודות ולהלל לה', כמו שנאמר (תהילים צב, א-ב): מזמור שיר ליום השבת, טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון. והיינו משום שבשבת קודש יורד השפע לכל ששת ימות החול, וכמו שאמר הרה"ק רבי מנחם מענדיל מרימנוב זיע"א, שעם כל חתיכה של חלה שמכניסים לפה יש לכוון להמשיך השפע ליום אחר מימות השבוע; עם החתיכה הראשונה, יש לכוון ליום הראשון, עם השניה ליום השני, וכן הלאה.

פיוט "ברוך ד' יום יום" אינו עוסק מענין השבת, כי אם מענין ארבע הגלויות ומענין ההודאה לה'. אומרים אנו: "ברוך ד' יום יום", דהיינו שאנו מברכים אותו כל יום באופן אחר של הודאה לפי מהותו של יום¹⁵. וממשיכים: "יעמס לנו ישע ופדיום ובשמו נגיל כל היום ובישועתו נרים ראש עליון", על-ידי הישועה שהוא משפיע עלינו יורם ראשנו כלפי מעלה, "כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון".

עד כאן הוא חלק ההודאה, ומכאן ואילך עוסק הפיוט בארבע הגלויות, כל גלות וצורתה, כל אחת ופרטיה. וכשגומר הפיוט לעסוק בארבע הגלויות, וזה במילים "שיב

¹⁴ פיוט זה עתיקא קדישא הוא מסוף תקופת הגאונים ותחילת תקופת הראשונים. חיברו רבינו שמעון ב"ר יצחק הגדול ממגנצא ז"ל, היה פייטן גדול צדיק מפורסם בדורו של רבינו גרשום מאור הגולה, מתואר בכתבי רבותינו הראשונים הגדול, הצדיק, המלומד בניסים, שבא מבית דוד, ומראהו כמלאך ה' צב-אות, ואחרי מותו יצא מעין נובע מראשתי קברו. היה זקינו של אמו של רש"י ז"ל. חתם שמו בראשי התרוזים שביטי מ'ה יקר עילם ו'צפיר העזים ניסגרתי לאדום ב'באו מאדום ר'אותו יצוה צ'ור ח'סדו ק'הלותיו.

¹⁵ כמבואר בגמרא ברכות מ, א. סוכה מו, א.

(ח"ב שפת הים, יד): הנה במדרש רבה פרשת בשלח (כה, ט) מבואר שהפסוק (בשלח טז, יד) "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", מרמז לפסוק "ברוך ד' יום יום". ולכאורה צריך ביאור מה שייכות ההודאה לה' ללקיטת המן.

ונראה לבאר על-פי מה דאיתא עוד שם במדרש על הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים": הדא הוא דכתיב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, אמר הקב"ה, מי גרם לכם לאכול מן המן ולשתות מהבאר, מפני שקבלתם את החוקים ואת המשפטים, כמה שנאמר - שָׁם שָׁם לו חק ומשפט וגו' (בשלח טו, כה), הוי בזכות לחמי, נטלתם לחמו של מן, ובזכות יין שמשכתי, שתיתם מי הבאר, שנאמר ושתו ביין מסכתי.

והנה במסכת יומא (עה, ב) מבואר שטעם המן היה מורגש לפי השנים, הנערים היו מרגישים בו טעם לחם, הזקנים היו מרגישים בו טעם שמן, והתינוקות טעם דבש. והיינו כי התינוקות אוהבים מיני מתיקה אע"פ שאינם מועילים, נערים אוהבים לחם שהוא דבר המזין ומועיל לאדם, והזקנים (זקן – זה שקנה חכמה) אוהבים שמן מפני שהוא דבר המחכים¹⁷.

ולכן ראוי ונכון להרבות בהודאה ביום השבת קודש, כי ההודאה היא דרך נפלאה להמשכת השפע, וכמו שכבר הארכנו פעמים הרבה, שעל ידי שהאדם מודה לה' ומשבחו, הוא מוציא את מידת חסדו מן ההסתר אל הגלוי (ולכן עדיף לפרסם הנס בקהל עם, כי ככל שהנס מתפרסם יותר, כך נעשה החסד הנסתר יותר בגלוי), ואז נמשכים עליו חסדים גלויים.

וזהו מה שאנו אומרים בפיוט זה, שאנו מודים ומהללים לה' על החסדים שהוא מרעיף עלינו בכל יום ויום, כי בכל יום אנו זוכים לראות חסדים חדשים.

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים

הנה לאחרונה דיברתי באיזה מקום בענין העבודה הגדולה לחדש בהודאה, דהיינו להתבונן בחיינו ולהודות על דברים שעד כה לא העלנו בדעתנו שאפשר להודות עליהם, ונשאלתי אז מאין לקחתי זאת. הן אמת שיש לכך מקורות רבים בדברי הראשונים ובספרי הצדיקים¹⁶, אך גם כאן הדבר מפורש בפתח הפיוט – ברוך ד' יום יום, כל יום הודאה חדשה.

והנה הרה"ק הייטב לבי מסיגוט זיע"א חידש חידוש גדול הפלא ופלא בענין עבודת ההודאה, ואלו דבריו בספרו "ייטב פנים"

¹⁶ ראה לדוגמא דברי החסיד הקדוש רבינו בחיי ז"ל בספרו 'חובת הלבבות' שער הבחינה פ"ו וזלה"ק: ומהם שישב אל לבו תמיד סימני חכמת הבורא ולא יעמוד מחשוב בהם ומחקור עליהם בכל אשר יגיע אליו מן המוחשים והמושכלים, ואיינו פוסק מראות סימן חדש בכל יום כמ"ש דוד עליו השלום: (תהלים יט, ג) יום ליום יביע אומר.

¹⁷ כמבואר במנחות פה, ב שהחכמה מצויה באנשי תקוע מתוך שרגילין בשמן זית.

נער הייתי גם זקנתי

נער, ואם יראה שהוא נמשך לדברים טובים, יבין שהוא זקן.

שלוש מדרגות בעוסקים בתורה

וממשיך ה"יטב לב": וביאור הדבר לענין עבודת ה', כי הנה שלש מדרגות אלו ישנן גם בעוסקים בתורה. התינוק עוסק בתורה מפני שהוא מקבל עבור כך דברים ערבים, דבש ומיני מתיקה (ויש להוסיף שכאשר התינוק גדל בשנים, כל עוד יישאר בגדר תינוק, יצטרך לקבל עבור לימודו דברים ערבים, אלא שמיני המתיקה יתחלפו אצלו בכבוד וכדומה). והאמת שאם נתבונן נראה דבר הפלא ופלא: התינוק נמשך לדברים ערבים, לא רק כאשר אלו בלבד מונחים לפניו, אלא גם כשמונחים לפניו דברים טובים ומועילים, שהרי כן תראה שבעודו יושב ועוסק בתורה, שהיא דבר טוב ומועיל, כל מעייניו נתונים במיני המתיקה.

הנער עוסק בתורה, לא בגלל שיקבל עבור כך מיני מתיקה ולא מחמת הכבוד, אלא מפני שיודע שהתורה תועיל לו בזה ובבא. הוא יודע שעל-ידי התורה יהיה לו שפע של פרנסה ויזכה לעולם הבא, ועל כן הוא מקדיש את חייו לעסק התורה.

אך הזקן אינו עוסק בתורה מחמת כל אלה, אלא מפני שהוא מחכים להשיג גדולת הבורא. רוצה לומר: לא אכפת לו כלל כמה שכר יקבל בשמים עבור לימודו, אלא משיכה גדולה יש לו ללימודו מפני שהוא מחכים על ידו להשיג גדולת הבורא. וכי ישאל אותו אדם כמה שכר מקבלים בשמים עבור השגת גדולת הבורא, יענה ויאמר: לא ידעתי ומעולם לא חשבתי על כך. והרי

ובטרם נמשיך בדברי ה"יטב לב", יש לציין לדברי ה'אור החיים' הקדוש (ואתחנן ו, ה) שהאדם אוהב שלושה דברים: דברים ערבים, דברים טובים ודברים מועילים. אם יראה האדם שהוא נמשך לדבר מה או לאדם מסויים, יבדוק בעצמו וימצא שיש בו אחד משלושה אלה. ולדוגמא: מה שיש והאדם נמשך לאחד מזקני החסידים, הגם שלא שח אתו מעודו ולא קיבל ממנו שום דבר תורה, זהו מפני שיש לו לאדם הערכה גדולה לדבר הטוב, והערכה זו מעוררת את לבו לאהבה אותו.

ועיין שם ב'אור החיים' הקדוש, שבזה ביאר הפסוק "ואהבת את ה' אלוקיך", שעל האדם להכיר שאצל הקב"ה נמצאים שלושה אלה, ערבות טוב ומועיל, יותר מכל אדם או חפץ בעולם, ואז יתעורר לבו באש האהבה לה' אשר אפילו מים רבים לא יוכלו לכבותה.

ולדברי ה"יטב לב", גילו לנו חז"ל במסכת יומא, ששלושה אלו מחולקים לפי השנים: התינוקות אוהבים דברים ערבים, הנערים אוהבים דברים מועילים (הם יבקשו תמיד את התכלית, מה יביא להם פרנסה) והזקנים אוהבים את דברים טובים כגון שמן שמוסיף חכמה.

ויש להוסיף שמעתה יש לו לאדם דרך לבחון את עצמו אם נער הוא או זקן או תינוק, וזאת על-ידי שיבדוק לאיזה דברים הוא נמשך, אם יראה שהוא נמשך לדברים ערבים (תאוות עולם הזה), יבין שעדיין נשאר תינוק הגם שזקנו מלבין, ואם יראה שהוא נמשך לדברים המועילים, יבין שהוא

מתחזק באמונה כדי שתועיל לו אמונתו באופן סגולי לקבל פרנסתו, כי הגם שהוא עוסק אז בתורה שהרי הוא מתחזק באמונה, מכל מקום הוא נמשך אל הדבש ולא אל התורה, ולכן כשיתנו לו שפע מן השמים, יתנו לו דבש.

המדרגה השניה היא מי שעוסק בסוגיא זו מפני שהיא יודע שהיא מועילה לנשמתו, כי על ידי האמונה תתקרב נשמתו אל יוצרה. הנה אדם זה כבר נמצא במדרגה גבוהה בהרבה מן הראשון, והוא יקבל מן השמים "לחם", דהיינו שיסייעוהו מן השמים להעמידו על רגליו ולספק לו את כל צרכיו בלי יוצא מן הכלל.

אולם המדרגה השלישית היא, מי שאינו חושב על שום תועלת, ואף לא על תועלת נשמתו. ומי שנמצא במדרגה כזו (וצריך להזהר שלא לרמות את עצמו, כי יתכן שנצטרך לעבוד על מדרגה זו כל ימינו), לא יצטרך אפילו לחשוב בעת מצוקה שזהו הטוב ביותר עבורו, כי כל מעייניו יהיו נתונים לדבר אחד – לקבל השגה חדשה בגדולת בוראו. והוא יקבל מן השמים מן שיש בו טעם שמן המחכים, וישיג מחמת כן השגות גדולות ונפלאות. וזהו "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" – מכיון שהוא מחפש את ההשגה, יאירו לו מן השמים בהארת התורה ויוסיף ויחכם בלי שיעור כלל.

לבו לחמו בלחמי

ממשיך ה'ייטב לב': מעתה נבין היטב דברי המדרש על הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" - הדא הוא דכתיב (משלי ט, ה)

תענוג גדול אני מרגיש בכל עת שאני מוסיף להכיר את בוראי, ומה לי לחשוב על קבלת שכר?

הכל תלוי במה זורע האדם

מבאר ה'ייטב לב': לפי מה שהיה האדם עוסק בתורה, כך היה טועם במן, כי המן הוא שפע הבא מן השמים (וכן הוא עד עצם היום הזה, אלא שבדור המדבר היה הדבר בגלוי והיום הוא בהסתר), והכל תלוי במה זורע האדם. אם זורע האדם תורה שתכליתה לקבל עבורה דברים ערבים, הוא מקבל עבורה דבש, ואם הוא זורע תורה שתכליתה להשיג דברים מועילים, הוא מקבל עבורה לחם, ואם הוא זורע תורה שתכליתה עצם הטוב שבה, הוא מקבל עבורה שמן.

שלוש מדרגות בעוסק בפרשת

הבטחון

ויש להדגיש שכאשר מדברים על עסק התורה, אין הכוונה רק למי שיושב והוגה באותיות התורה מתוך ספרי הקודש, אלא גם למי שעוסק בסוגיית האמונה והבטחון, שהרי הוא עוסק בסוגיית אנכי ה' אלוֹקֵיךְ שהיא ראש כל המצוות וכל המצוות מסתעפים ממנה. הרי גם בעל האמונה הוא בשר ודם, וכשעוברים עליו תלאות, הוא מרגיש וכואב, אלא שמיד הוא מחזק את לבו על-ידי מחשבות של אמונה ובטחון, ואם כן הוא בוודאי עוסק בכל עת במצות אנכי ה' אלוֹקֵיךְ.

ואכן גם סוגיא זו אפשר ללמוד בשלושה אופנים: אפשר ללמוד אותה כדי לקבל עבורה מיני מתיקה, וזהו כאשר האדם

כדי שאף הוא ירגיש את טעמם.

ולדברי ה"יטב לב" פירושו של דבר הוא, שאם היה אחד רואה את חבירו שהוא במדרגת "תינוק" ונמשך רק אל הערב, היה מדבר על לבו ומלמדו שאפשר להתעלות ולחיות חיים של השגת הבורא, וכזה היה גומל עמו חסד עצום, באשר היה מעלהו ממדרגת "תינוק" למדרגת "זקן", כדי שירגיש בַּפֶּן טעם של שמן ולא טעם של דבש.

וכמו כן נמצא לדברי ה"יטב לב", שכפי שהיה כל אחד יכול לדעת ממקום ירידת המן, מה המצב הרוחני שלו כמבואר בגמרא, כן היה יכול לדעת לפי הטעם שהרגיש במן, אם הוא תינוק או נער או זקן.

קח צנצנת אחת ותן שמה מלוא העומר מן

וכאמור לעיל, כל זה קיים ועומד עד עצם היום הזה, שהרי מפני זה נצטווה משה רבינו להשאיר צנצנת המן למזכרת¹⁸. ואמנם מי שאינו יודע כלל מפרשת המן, ועד שאין דוחפים לו לידו העתק של פרשת המן כסגולה (או כפרסומת לאיזה ארגון), אינו מעלה ברעיונו לאמרו, לעולם לא יוכל להבחין מאופן ביאת השפע אליו מה מצבו הרוחני.

אבל מי שעוסק כל היום בפרשת המן וחי באמונה ובטחון, הנה יוכל להבחין כל יום מה מצבו הרוחני. והבחנתו תהיה הן על-פי

לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, כי הכל לפי התורה שלמד האדם: אם למד תורה של דבש, הרגיש בַּפֶּן טעם דבש; אם למד תורה של לחם, הרגיש במן טעם לחם; ואם למד תורה של שמן, הרגיש במן טעם של שמן.

וזהו גם מה שאמר המדרש על הפסוק "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", שהוא מרמז לפסוק "ברוך ד' יום יום", כי ביומו של אדם לפי בחינתו באותו יום ותורתו ועבודתו, כן יטעם טעם במן.

אל תחשוב שנגזר עליך להיות תינוק ומכאן באנו לחידוש נוסף: אל יחשוב האדם שנגזר עליו להיות תינוק, עד שיתעצל מחמת כן מלהתעלות בעבודת השי"ת וימתין עד שיבואו לו סימני גדלות, אלא ידע שכל יום הוא יום בפני עצמו, ואם אתמול היה תינוק, היום יוכל להיות נער ואפשר גם זקן. תדע, שהרי מסיבה זו לא הוריד הקב"ה מן הרבה בפעם אחת לכל אחד ואחד, אלא דבר יום ביומו, כי כל יום קיבל כל אחד את הַמֶּן לפי התורה שלמד באותו יום וְהַמֶּן שהיה לו אתמול אינו הַמֶּן שנותנים לו היום, וְהַמֶּן שנותנים לו היום, אינו הַמֶּן שיתנו לו מחר.

הנה הרה"ק מרימנוב זיע"א שאל איך היו יכולים לגמול חסד במדבר והלא כל אחד היה מקבל את הַמֶּן שלו ואוכל, והשיב שמי שהיה רגיל במאכלים טובים והיה מרגיש את טעמם בַּפֶּן, היה מלמד לחבירו שלא היה רגיל אלא במאכלים פשוטים, לחשוב עליהם

¹⁸ ראה רש"י על הפסוק ובספח"ק 'אור המאיר' פרשת בשלח.

כשרואה האדם שהמין יורד מן השמים יום יום ולא מיום לחבירו, הוא מבין מזה שהברכה הנשפעת מן השמים מתחדשת בכל יום, ומתוך זה הוא בא להכרה שבכל יום הוא יכול להתגבר מחדש ולעסוק בחלקי תורתו כדבעי ללא קשר למה שהיה אתמול ולזכות לברכה המיוחדת שבאותו יום.

אשר אתה עתיד לעשות עמי

ומעתה נבין לדבריו הנפלאים של ה"ייטב לב", שמה שאנו אומרים בשבת קודש "ברוך ד' יום יום", הוא כדי ליתן הודאה על כל ההשגות שנקבל במשך כל ימות השבוע הקרב ובא, דבר יום ביומו, שהרי שבת הוא מקור הברכה וממנו יורד השפע לכל ימות השבוע.

ואם אנו נותנים הודאה על כך, בוודאי נרמז בזה גם תפילה ובקשה שנוכה לקבל את כל אותן השגות. זאת ועוד, שהרי בעצם נתינת ההודאה, אנו זוכים תיכף ומיד להשגה נפלאה, וכפי שנתבאר בתחילת דברינו, שההודאה היא אחת מהדרכים להמשכת השפע. ונמצא שבאמירת "ברוך ד' יום יום" בצפרא דשבתא, אנו זוכים להשגה גדולה ומקבלים אז כלים לקבל את ההשגות שבכל יום ויום מששת ימי המעשה.

מקום ירידת המן, כלומר אם פרנסתו מצויה לו או מרוחקת ממנו, והן על-פי ההשגה הרוחנית שהוא מקבל יחד עם ירידת המן. וכשיראה האדם שהפרנסה מרוחקת ממנו או שאינו זוכה להשגה רוחנית, יבין שירד מעט כלפי מטה ושעליו לחזור ולהתעלות.

במידה שאדם מודר מודדים לו

ונשוב לביאור דברי המדרש: כשהפסוק אמר "הנני נותן לכם לחם מן השמים", נתכוון "לכם" דווקא, דהיינו כל אחד לפי מדרגתו. וזהו "לכו לחמו בלחמי", הלחם שתקבלו מן השמים יהיה לפי הלחם שתאכלו בעסק התורה. והיינו כי אם תלמדו תורה כתינוקות, תרגישו בלחם שתקבלו מן השמים טעם דבש וכו'.

וזהו גם מה שהשווה המדרש את הפסוק "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", לפסוק "ברוך ד' יום יום", כי במידה שאדם מודר מודדים לו. אני נתתי לכם תורה שתעסקו בה בכל יום ובכל יום יהיו בעיניכם כחדשים, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. ואם תעשו כן, חייכם שאשביע אתכם לחם מן השמים יום יום דווקא, כי כמו שיש בכל יום חידושים בתורה¹⁹, כן יש בכל יום טעם חדש במן, הכל לפי התורה שלמד האדם באותו מן.

¹⁹ וכבר דיברנו על זה בראש חודש שבט, שכל יום באה הארה חדשה בתורה, ולכן לאחר שמברכים יוצר אור ובורא חושך, מברכים ברכת אהבת עולם, כדי לבקש שיפתח את לבנו לקבל אותה הארה חדשה.

שבת שקלים

להודיע שהיא חביבה עליו", הלא גם קנו במטבעות אלו שהביאו בכל שנה ושנה - קרבנות תמידין אשר היו סימן מובהק לאהבה השוררת בין ישראל לאביהם שבשמים.

הנה דם הברית אשר כרת עמכם

וזה לשון קדשו של הרה"ק מאפטא זיע"א בספרו "אוהב ישראל" (פרשת שקלים): הנה כתיב בסוף פרשת משפטים (כד, ו) "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות, וחצי הדם זרק על המזבח, ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם". להבין כוונת משה רבינו ע"ה בזה למה חלק הדם לשניים והחצי שם באגנות...

והנה דרך האנשים הכורתים ברית יחד והיו לבשר אחד ודעה אחת, אז דרכם למסור כל אחד ואחד נפשו עבור חברו, ונמצא דמם מעורב יחד, כי הדם הוא הנפש, שהוא עיקר כח הנפשי, וכמו שכתב ה'אברבנאל' בספר "מצמיח ישועה" דשורש הדבר של כריתות הברית הוא הנוהג שבעולם כששני מלכים כורתים ברית לתווך האהבה ביניהם ולהיות כל אחד בעזר וסיוע של חברו, אז שותין כל אחד כוס יין וכל אחד נוקף אצבעו ומורידין טיפה של דם לתוך הכוס, וכל אחד שותה כוס המעורב בטיפת דם של חברו, וזה הדבר מורה שמערבין את דמם הוא החיות שלהם כי הדם הוא הנפש להיות להם לב אחד ויהיה בהם אחדות, וכל אחד מחויב

אם תעירו ואם תעורר את האהבה

בספר הקדוש "שפת אמת" (שקלים תרמ"א) מבואר שמטעם זה תיקנו חז"ל לקרות את ארבע הפרשיות קודם הפסח, משום שבחג הפסח מתגלית עלינו אהבתו של השי"ת אשר בחר בנו להיות לו לחלקן ולעמו, ועל ידי כן אנו משיגים התחדשות מדי שנה בשנה. אולם כדי שנוכל לקבל התחדשות זו הבאה על-ידי אתערותא דלמעלה, מוכרחים אנו להתחיל באתערותא דלתתא. וכדאיתא ב"סידורו של שבת" לענין שבת, שאע"פ שהיא קביעא וקיימא, בכל זאת חייבים לעשות לה הכנה, כי מי שלא יעשה לה הכנה, לא יהיה כלי מוכן לקבל קדושה זו הנמשכת מלמעלה. ולכן תקנו חז"ל לקרות ארבע פרשיות אלו שבהם אנו מעוררים אהבה זו מלמטה ומכנינים עצמנו להיות כלי מוכן לקבל הארת הפסח.

להודיע שהיא חביבה עליה

והנה הפרשה הראשונה מבין ארבע הפרשיות שבהן אנו מעוררים את האהבה, היא פרשת שקלים, כי מלבד מה שעצם הציוריו של הקב"ה למנות את בני ישראל מעורר את אהבתו אלינו, שהרי מחמת אהבתו צוה למנותנו כדאיתא במדרש (בראשית רבה נז, ג) והביאו רש"י (שמות ל, טז) "משל לצאן החביבה על בעליה, שנפל בה דבר, ומשפסק אמר לו לרועה, בבקשה ממך, מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם,

ברית אהבה עם ה' אלוקינו ובוזה אנו מתחילים להכין עצמנו לקבלת הארת הפסח.

אור פניך עלינו אדון נשא

והנה בספה"ק "דביר המוצנע"²⁰ (ליקוטים לשבת שקלים) כתב לבאר שעל-ידי קריאת פרשת שקלים בשבת קודש, הרי אנו מקיימים ממש מצות שקלים כפי שהיתה בזמן שבית המקדש היה קיים, וזה לשונו: ביוצר לפרשת שקלים אנו אומרים "אור פניך עלינו אדון נשא, ושקל אשא, בבית נכון ונישא. ונראה לי העני מה שכתב הפייטן במצות שקלים לשון "אור פניך", דהנה ראינו אשר אנשי כנסת הגדולה סדרו לנו בתפילת מוסף בראש חודש ויום טוב וראש השנה ויום הכיפורים "אשר חרבה עירנו מפני היד שנשתלחה במקדשיך", ובשבת בתפילת מוסף אין מזכירין שום ענין מחורבן בית המקדש, לפי שבשבת הבית המקדש אינו חרוב ובית המקדש שלמעלה הוא ביופיו והדרו. ועל כן אנו רואים שתיקנו חז"ל על המצוות שאין אנו יכולים לקיימן עתה, שיקראו בני ישראל הפרשה שנאמרה בה מצוה זו בשבת קודש ונשלמה פרים שפתינו. ומדוע לא תיקנו זה בחול? אלא מוכרח אני לומר דהטעם הוא משום דבשבת אין בית המקדש חרוב, על כן נחשבת הקריאה בשבת כאילו קיימנו המצוה בפועל ממש. על כן אנו קורין פרשת פרה אדומה

ליתן דמו ולמסור נפשו עבור חבירו זהו הכריתות ברית.

והנה מלכותא דרקייעא כעין מלכותא דארעא, ולרמז זה לקח משה רבינו ע"ה, רבן של כל הנביאים, חצי הדם וישם באגנות, לרמז על אגן הסהר שהם בחינת פלג גופא, וחצי הדם זרק על המזבח כביכול לרמז על פלג הדקר, ומן הדם שבאגנות זרק על העם, לרמז על המבואר שכביכול הדמים שהם הכוחות מעורבים זה בזה, ושיהיה הכח ביד ישראל למסור נפשם על קדושת שמו יתברך ויתעלה, והוא הוא כריתות הברית, ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם, להיות עמכם ביחוד גמור וברזא דאחד.

מבאר הרה"ק מאפטא זיע"א בהמשך דבריו, שזהו גם ענין מחצית השקל, כי על-ידי שאנו בני ישראל נותנים מחצית השקל שהוא בחינת "פלג גופא", ומביאים אותו אל המזבח לחבר את האוהל להיות אחד בכחינת גוף שלם, נעשה בזה כריתות ברית בין שני האוהבים. ודבר זה נעשה על-ידי מסירות נפש, כי על-ידי קבלת עול מלכות שמים ומסירות נפש לה', ירוממו למעלה את מחצית השקל בחינת פלג גופא שלהם למקורו ושורשו הרמה בקודש, ואז יהיה בבחינת שקל שלם ברזא דאחד.

ונמצא לפי דיבורים קדושים אלו, שבעת שאנו קוראים פרשת שקלים, אנו כורתים

²⁰ בתוך ספר "רביד הזהב" להגה"ק רבי ישראל דוב בער גילערנטער זיע"א, מתלמידי הגה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע. הספר מעוטר בהסכמותיהם של כמה צדיקים מפורסמים, כמו האדמו"ר הזקן מסאדיגורא ורבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זיע"א. הגאון בעל "שואל ומשיב" כתב עליו בהסכמתו: והנה הרב הנ"ל למד אצל הרב הגאון הצדיק המפורסם מו"ה יעקלי זצלה"ה בעל המחבר "מלא הרועים", והנה דרכו בקודש ללמוד ולשנות כל היום והיה מתמיד גדול ומצא כדי מידתו.

של אדם בחול", וכמו שאנו אומרים "פני שבת נקבלה" שנקבל את אור הפנים של קדושת השבת. וזה כוונת הפייטן "אור פניך עלינו אדון נשא" – שתשים עלינו אור פניך, היינו לפי שבשבת קודש יש לנו אור הפנים של "כביכול" על דרך כי בצלם אלוקים עשה את האדם, ושק"ל שהוא ראשית תיבות ש'בת ק'ודש ל'ה' אשא בבית נכון ונישא, כי על-ידי קבלת אור השבת נוכל לשקול את שקלנו לה' כאילו היה הבית בכנינו.

בשבת קודש, מפני שבשבת קודש עושים הפעולה ממש כמו בזמן הבית המקדש, דבשבת קודש אין בית המקדש חרוב. ועל כן גם מצות שקלים שאין אנו יכולים לקיים עתה, אנו מקיימין אותה בשבת קודש על-ידי קריאתנו בתורה הפרשה של מצות שקלים.

ולכן יסד הפייטן ומבקש "אור פניך עלינו אדון נשא", כוונתו על שבת קודש, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה יא, ב): "אינו דומה מאור פניו של אדם בשבת, למאור פניו

הילולא דצדיקיא

הגאון רבי דוד ב"ר שמואל הלוי סגל בעל ה"ז וצ"ל

נסתלק לגנוי מרומים ביום כ"ז שבט ה'תכ"ז

כל ימיו קשים ורעים

הרבה והרבה בעוונותינו הרבים, כנוצר כאן, וכפר אדמתו עמו.

אף משיח השקר שבתי צבי ימ"ש היה בזמנו של ה"ט", ואף ה"ט"ז שלח בניו לתהות על קנקנו ולחזור להודיע לו על אודות הליכותיו כדי שיוכל לשפוט הטהור הוא אם לאו. על הרבה מן הדברים שאמרו בגנותו של שבתי צבי, אמר ה"ט"ז שאין בהם כדי לפוסלו, אך כשאמרו לו שהוא שוכב פרקדן בשינתו, אמר: אם כן רשע הוא, שהרי הוא עובר על דברי השולחן ערוך, ובוודאי אין כוחותיו מצד הקדושה.

כן שיכל ה"ט"ז בנים בחייו, וכפי שחרט לאות זכרון בחיבורו על שו"ע אורח חיים הלכות בית הכנסת (סימן קנא סק"ד): אני בילדותי הייתי דר בק"ק קראקא עם בני ביתי בבית מדרשי שהיה למעלה מבית הכנסת ונענשתי הרבה במיתת בני ותליתי בזה.

תורה שלמד באף היא שעמדה לו

ה"ט"ז למד את תורתו במסירות נפש עצומה, פשוטו כמשמעו, ותורה שלמד באף היא שעמדה לו להגיע למדרגות גדולות ונשגבות. וזה לשון ה"ט"ז בדברו בענין נוסח ברכת התורה (או"ח מז, א): "כי הברכה היא לעסוק בדברי תורה, דרך טורח דוקא... ונמשך ממנו שעיקר מעלת עוסקים בתורה

ימי חייו של ה"ט"ז היו רעים וקשים. הן היה בתקופת ת"ח ת"ט ששנותיה קשות היו מאוד עבור בני ישראל, ונאלץ יחד עם אחיו מישראל לברוח מעיר לעיר כדי להנצל, כאשר שבועות ארוכים היה מוטל על פני השדה ללא קורת גג לראשו.

הנה על הפסוק (האזינו לב, כה) "מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה" פירש רש"י: מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות, ומחדרים, כשבורח ונמלט מן החרב, חדרי לבבו נקופים עליו מחמת אימה, והוא מת והולך בה.

כתב על כך ה"ט"ז בחיבורו על התורה "דברי דוד": דאין לומר כפשוטו שיהיה פחד ליושבי חדרים מן החרב, דאם כן היה להפך ולומר 'מחדרים אימה ומחוץ תשכל חרב', כי הפחד הוא תחילה ואחר-כך בורח לחוץ, אלא דהאימה הוא אחר הבריחה, ונמצא חדרי הלב נקפים.

והוסיף על זה ה"ט"ז: כמו שהיה בעוונותינו הרבים במלכות פולין וליט"א ושאר ארצות משנת ת"ח ואילך, שהיתה הרעה של הריגה כמעט לרוב ישראל שבאותו דור, ואותן שנמלטו אחורי הנהר ווייסיל, מתו עם רב מאוד מישראל מתוך חולי שבא מחדרי לבם

אחד משישים בנבואה

פעמים היו מגלים לו דברי תורה בחזיון לילה, וכמו שהעיד בחיבורו על חושן משפט (סי' פח סכ"ד), וכך כתב לאחר שהציע קושיא עצומה על דברי התוספות המובאים שם בטור, וזה לשונו: ומי שיכול לישב דבריהם בדבר זה אומן יקרא ושכר הרבה יקח מן השמים. שוב נתגלה לי בחלומי תירוץ על קושיא זאת...

ובהלכות ראש השנה (סי' תקפ"ה סק"ז) כתב על מאמר הגמרא (ר"ה טז, ב): "כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה - מריעין לה בסופה", בזה הלשון: פעם אחת בא לי בחלום פירוש הפסוק (תהילים צח, ו) בתצורות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', שפירש על דרך הגמרא הזו, שיהיו נזהרים לקיים התרועה על-ידי שופר קודם שתהיה התרועה ח"ו בסוף השנה מאתו יתברך, ובזה אמר לפני המלך ה', כלומר קודם תרועת המלך ה' ברוך הוא ח"ו.

ובענין שמחת התורה שהיתה לו לט"ז, יש להביא מה שכתב בהלכות חול המועד (סי' תקמ"ו סקי"ג) בדונו בענין כתיבת חידושי תורה בשבת: ולכאורה היה נראה לומר דאין היתר זה אלא כשכבר שמע (את החידוש), אבל לא ישמע לכתחילה כדי לכתבו, דזה הוה כמי שעושה לכתחילה דבר שיהיה אבוד. אבל זה ודאי שיבוש, **דהאדם מצווה בכל עת ללמוד חידושים בתורה.** ועוד נראה להוסיף על דברי רבותינו טעם להתיר כתיבת חידושים בתורה אף בלא טעם שכחה, כיון **שכל עת ורגע מוטל עליו לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכולת שלו,** אין שייך לומר בזה ימתין עד אחר יו"ט ואז יכתוב החידוש,

דוקא דרך טורח ויגיעה". ובזה הוא מבאר שם מאמר חז"ל (ב"מ פה, ב): "על מה אבדה הארץ, על שלא בירכו בתורה תחילה", דהיינו שלא בירכו בלשון "לעסוק", ולא קיימו בעצמם מה שאמרו חז"ל שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג, ב).

הציל את חותנו מן הקטרוג

לפי המסופר, התחייב חותנו הב"ח קודם שנשא את בתו, ליתן לו כל יום בשר לאכול, כדי שיהיה לו לב חזק ויוכל לצלול במים אדירים. אולם, יום אחד ירד הב"ח מנכסיו ונתקשה להמשיך ליתן לו בשר. התחיל הב"ח ליתן לו ריאה הנקנית בזול. בא הט"ז בטענה אל חותנו על שאינו נותן לו כפי התחייבותו. השיב לו חותנו שלדעתו אף הריאה נקראת בשר ושבוודאי הוא יכול לקיים בזה את התחייבותו, והוסיף שהוא מוכן ללכת אתו לדין תורה על כך. התייצבו שניהם בפני הדיינים, ולאחר שמיעת טענות הצדדים, הצדיקו הדיינים את הב"ח שהוא יכול למלאות את התחייבותו גם בריאת הבהמה.

הסבירו צדיקים: הט"ז ראה שיש קטרוג בשמים כנגד חותנו הב"ח, מפני שמאותו יום שהפסיק ליתן לו את מנת הבשר כהרגלו, נחלשה מעט יכולת התעמקותו בתורה לפי מדרגתו, וכדי להציל את חותנו מן הקטרוג, הזמינו לדין תורה כדי שיפסקו בבית דין של מטה שהצדק עמו, וכשם שיפסקו בבית דין של מטה כך יפסקו בבית דין של מעלה ויוסר הקטרוג.

שלומו ינהגו להלכה לפי פסקי הטורי זהב.

תשובות ח"ן הן לה

ובספרים הרבה כתוב, שכל דברי הט"ז, הגם שכתובים לפי הנגלה, מחושבים הם באופן שיעלו לנכון גם לפי הנסתר, ובוה נתנו טעם ללשונו הקשה. ומסיבה זו היה הגה"ק מצאנו זיע"א מזהיר בכל תוקף שלא לשלוח יד ח"ו בלשון הט"ז לתקנו, כי כל תיקון אינו אלא קלקול, וכן היו מזהירים עוד הרבה מן הצדיקים. הגיע הדברים לידי כך, שגם כאשר מצאו טעויות במראי מקומות, לא היו נותנים לתקנם.

כן העיד הרה"ק רבי ירחמיאל מפרשיסחא זיע"א על הרה"ק מאפטא זיע"א, שלמד את כל הסעיפים של הט"ז על-פי הנסתר, ורק במקום אחד לא עלה בידו לכוון אותו על-פי הקבלה, עד שנתגלה אליו הט"ז ואמר לו: אל תתמה על כך, כי אותו כתבתי בשנת ת"ח ומרוב הצרות לא יכולתי לכוון שיעלה בקנה אחד עם הקבלה.

נהג בדרך הבעש"ט

ובספר "נפלאות הרבי" (תרע"א אות ר"ן) כתב: דודי זקני הרב 'אוהב ישראל' מאפטא נחלה בייאוש ל"ע, ונתרפא. אחר זה ראה זקני הט"ז בחלומו, ושאל אותו הט"ז: למה לא הבאת קרבן תודה? אמר לו: הבית המקדש חרב ואיך אביא תודה? אמר הט"ז: בלובלין יש בית המקדש מעט - סע לשם וספר את הנס שהתרחש לך וייחשב לך כקרבן תודה. שאל את הט"ז: וכי דרכו של הבעש"ט כבר היתה בימך עד שאתה אומר לנסוע לובלינה אל החוזה?! אמר לו הט"ז:

דאותו זמן יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים אחרים, ואם יתעכב בכתיבת החידושים שלמד תוך המועד, יצטרך ללמוד שנית מה שלמד כבר, ולהזכיר מה שיש חידוש כבר אצלו יבטלנו מלימוד חידושים אחרים באותה שעה, ואין לך דבר האבוד גדול מזה שמאבד הזמן.

חיבה יתירה נודעת לו

ולאחר שראינו עד היכן היתה מגעת יגיעתו של הט"ז בתורה, נוכל לקבל הבנה מועטה במה שמסור בידינו שתלמידי הבעש"ט הקדוש היו מחבבים אותו בחביבות יתירה ונוקטים כמותו להלכה למעשה.

כן העיד תלמידו של הגה"ק מצאנו זיע"א, שהיה נוכח בבית רבו כמה פעמים כשעלה על יצעו ושמע אותו אומר לפני קריאת שמע בזה הלשון: היה לנו רמב"ם שהיה יחיד בחקירה, היה לנו אריז"ל שהיה יחיד בקבלה והיה לנו ט"ז שהיה יחיד בנגלה, ועל דעתם הנני אומר שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד...

ובספר 'שארית ישראל' (ווילעדניק) כתוב (דרושים לסוכות): אמר בשם הבעש"ט ז"ל שהט"ז והש"ך הם הפוסקים האחרונים, ועל כן יש לראות שלא לעבור על דעתם כי אם להחמיר, אבל לא להקל נגדם כי אם בצירוף איזה טעם באופן שגם הם היו מסכימים להקל, כגון בהפסד מרובה וכדומה.

עוד מסופר על הרה"ק ה'בית אהרן' מקארלין זיע"א, שאמר כי רצונו שאנשי

מעולם לא עלתה לו מחשבה זרה בשעת התפילה

סיפר לי אחד מצאצאי הט"ז מעשה המקובל אצלם במשפחה: טליתו של הט"ז היתה קרועה מאוד. כאשר ביקשו בני קהילתו לקנות לו טלית חדשה, סירב לכך ואמר: "רצוני שיטמינו אותי בטלית זו והיא תעיד עלי שמעולם לא חשבתי מחשבה זרה בעת התפילה".

והוסיף הט"ז: מי גרם למנשה שיעמיד צלם בהיכל? הוי אומר: המחשבות זרות שחשב בשעת התפילה, כי בשעת התפילה עומד האדם בהיכל ה', וכשחומקות אז מחשבות זרות, הרי זה כמעמיד צלם בהיכל ה'. אך זה גופא צריך לידע, איך נתן למחשבות הזרות להיכנס אצלו...

במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו

לסיום נביא סיפור אחד על ענוותנותו: לאחר שחותנו הב"ח הפסיק לכלכל אותו, הוצרך לצאת לחפש איזו קהילה לשמש בה כרב. נודע לו על קהילה אחת שרבה נסתלק לבית עולמו, והחליט לצאת ולהציע את עצמו. בבואו לשם, אמרו לו שזה עתה נפטר גם השמש ויש להם שתי משרות פנויות, רב ושמש. הרהר הט"ז בלבו: אם אוכל להיות שמש, מה לי לקחת עלי את משרת הרבנות? מה לי ולכל הכבוד הזה? מינוהו לשמש ועלו לבו בקרבו.

היו יחידי סגולה שנהגו בדרך הבעש"ט ואחד מהם אני הייתי, ורמזתי זאת באבן העזר סימן כ"ה על הפסוק שוא לכם משכימי קום.

שוא לכם משכיבי קום

וזה לשון הטורי זהב שם: מצינו שכתב הרמב"ם²¹ על פסוק (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעה, דהיינו מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת השי"ת יש לו שכר כמו שמתענה. ודברים אלו אסמכתא אקרא (תהילים קכז, ב) שוא לכם משכימי קום וכו', דהיינו שיש תלמידי חכמים מגדדין שינה מעיניהם ועוסקים בתורה הרבה, ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כח החזק וזריזות לב לעסוק בתורה, ובאמת יכול ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשני שעות, ובודאי שניהם יש להם שכר בשוה. על כן אמר שוא לכם, דהיינו בחנם לכם שאתם מצטערים ומשכימים בבוקר ומאחרי שבת בלילה וממעטים שנתם, זה בחנם, כי כן יתן ה' לידידו שינה, דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה נותן לו הקדוש ברוך הוא חלקו בתורה כמו אותו שממעט בשינה ומצטער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה.

הנה יסודו זה של הט"ז יסוד גדול הוא בחסידות, שאין הגשמיות נפרדת מן הרוחניות, אלא אף הגשמיות יכולה שתעלה למעלה ראש על-ידי שמייחדים אותה לשמים.

²¹ ראה הלכות דעות להרמב"ם פ"ג ה"ג, שמונה פרקים פ"ה.

מיד שלח להודיע לאשתו, בת הב"ח, שקיבל משרה בעיר פלונית ושתבוא אחריו... בשבת הראשונה, כשעמדה בעזרת נשים והסתכלה למטה, חשכה עיניה בראותה את בעלה הגדול עוסק במעשה שמשות (לגרסא אחרת התיישבה על כסא הרבנית והנשים העמידו אותה באומרם לה: כסא זה מיועד לרבנית ולא לאשת השמש), ומרוב צער נתעלפה. כשהעירו אותה מעלפונה סיפרה שהיא בת הב"ח ושבעלה הוא הפוסק הגדול שכבר יצא שמעו בעולם. הדבר נשמע בבית הכנסת ועל אתר נמנו וגמרו להעביר ממנו את השמשות ולהכתירו בכתר הרבנות.

זיכוי הרבים!!

ווילט איהר מנדב זיין

**אדער פארשפרייטן דעם חשוב'ן
קונטרס אין אייערע בית המדרש,**

רופט:

347-351-2400

אדער שיקט אן אימייל:

info@lomdoschasidus.com